

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

ESIOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET 2010

Määräykset ja ohjeet 2010:27

**ESIOPETUKSEN
OPETUSSUUNNITELMAN
PERUSTEET 2010**

© Opetushallitus

Määräykset ja ohjeet 2010:27

ISBN 978-952-13-4616-3 (nid.)

ISBN 978-952-13-4617-0 (pdf)

ISSN-L 1798-887X

ISSN 1798-887X (painettu)

ISSN 1798-8888 (verkkajulkaisu)

Kannen kuva: Päiväkoti Haaga, Helsinki

Taitto: Taittotalo PrintOne, Helsinki

Painatus: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere 2010.

www.oph.fi

Esiopetuksen järjestäjät

DNO	51/011/2010
MÄÄRÄYS	velvoittavana noudatettava
PÄIVÄMÄÄRÄ	2.12.2010
Voimassaoloaika	1.1.2011 alkaen toistaiseksi
Säännökset joihin toimivalta määräyksen antamisesta perustuu	Perusopetuslaki 14 § (477/2003), 16a ja 17a § (642/2010)
Kumoa määräykset nro	64/011/2000 42/011/2003 3/011/2009

ESIOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET

Opetushallitus on päättänyt Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteista 2010 liitteen mukaisesti.

Uusi määräys sisältää useita muutoksia nykyisiin Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin, minkä vuoksi perusteet uudistetaan kokonaisuudessaan.

Perusteissa luovutaan tekstin jakamisesta pykäliin. Luvut ja niiden alaluvut merkitään numeroin liitteen mukaisesti. Muutoksia on tehty liitteen mukaisesti erityisesti seuraaviin lukuihin ja niiden alalukuihin:

Luku 1, 1.1 Tehtävä
Luku 2, 2.1 Esiopetuksen järjestäminen
Luvut 4 ja 5
Luku 7
Luku 8, 8.2 Opetussuunnitelmaan sisältyvät seikat

Määräys edellyttää esiopetuksen järjestäjiltä opetussuunnitelman muuttamista. Esiopetuksen järjestäjä voi ottaa liitteenä olevien perusteiden mukaan laaditun opetussuunnitelman käyttöön 1.1.2011. Esiopetuksen järjestäjän tulee ottaa opetussuunnitelma käyttöön viimeistään 1.8.2011.

Esiopetuksen järjestäjät eivät voi jättää noudattamatta tätä määräystä tai poiketa siitä.

Pääjohtaja

Timo Lankinen

Johtaja

Jorma Kauppinen

Sisältö

1	Esiopetuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet	6
1.1	Tehtävä	6
1.2	Yleiset kasvatuksen ja oppimisen tavoitteet.....	7
2	Esiopetuksen toteuttaminen	9
2.1	Esiopetuksen järjestäminen	9
2.2	Oppimiskäsitys.....	10
2.3	Oppimisympäristö	10
2.4	Työtavat.....	11
3	Esiopetuksen yksityiskohtaiset tavoitteet ja sisällöt	12
3.1	Eheyttäminen	12
3.2	Keskeiset sisältöalueet	12
3.2.1	Kieli ja vuorovaikutus.....	12
3.2.2	Matematiikka	13
3.2.3	Etiikka ja katsomus.....	14
3.2.4	Ympäristö- ja luonnontieto	15
3.2.5	Terveys	16
3.2.6	Fyysinen ja motorinen kehitys	16
3.2.7	Taide ja kulttuuri.....	17
4	Kasvun ja oppimisen tuki esiopetuksessa	18
4.1	Esiopetuksen yleinen tuki.....	20
4.2	Esiopetuksen tehostettu tuki.....	21
4.3	Esiopetuksen erityinen tuki.....	22
4.4	Kasvun ja oppimisen tuki paikallisessa opetussuunnitelmassa	24
4.5	Yksilölliset suunnitelmat esiopetuksessa.....	25
4.5.1	Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma	25
4.5.2	Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma.....	28

5	Kasvun ja oppimisen tukimuodot esiopetuksessa.....	30
5.1	Esiopetuksen opetusjärjestelyihin liittyvä tuki	30
5.1.1	Erityisopetus.....	30
5.1.2	Pidennetty oppivelvollisuus	31
5.2	Esiopetuksen muu tuki	33
5.2.1	Yhteistyö kodin kanssa	33
5.2.2	Tulkitsemis- ja avustajapalveluiden järjestäminen	35
5.3	Esiopetuksen oppilashuolto ja turvallisuuden edistäminen	37
5.3.1	Oppilashuolto	37
5.3.2	Turvallisuuden edistäminen	40
5.3.3	Henkilötietojen käsittely, salassapito ja tietojen luovuttaminen.....	42
5.3.4	Oppilashuollon ja turvallisuuden edistäminen paikallisessa opetussuunnitelmassa	45
6	Eri kieli- ja kulttuuriryhmien sekä erityisen koulutustehtävän mukainen esiopetus, vieraskielinen esiopetus ja kotimaisten kielten kielikylpy	48
6.1	Saamenkieliset	48
6.2	Romanikieliset.....	48
6.3	Viittomakieliset	49
6.4	Maahanmuuttajat.....	49
6.5	Erytyiseen maailmankatsomukselliseen tai kasvatusopilliseen järjestelmään perustuva esiopetus	50
6.6	Vieraskielinen esiopetus ja kotimaisten kielten kielikylpy.....	53
7	Arviointi	54
8	Esiopetuksen opetussuunnitelman laatiminen.....	55
8.1	Opetussuunnitelman laatimisen järjestelyt	55
8.2	Opetussuunnitelmaan sisältyvät seikat.....	56

Näissä esiopetuksen perusteissa käytetään esiopetukseen paremmin soveltuvana oppilaasta nimitystä lapsi, oppimisen ja koulunkäynnin tuesta nimitystä kasvun ja oppimisen tuki sekä oppimissuunnitelmasta nimitystä lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma. Kun kysymyksessä on suora lainaus lainsäädännöstä, siinä käytetään kuitenkin lainsäädännön mukaisia ilmauksia.

1 Esiopetuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

1.1 Tehtävä

Esiopetus rakentuu yhteiskunnan perusarvojen pohjalle. Nämä ilmenevät kansallisesta lainsäädännöstä ja kansainvälisistä julistuksista, suosituksista tai sopimuksista, joilla ihmisoikeuksia ja maapallon elinkelpoisuutta pyritään vaalimaan. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella¹. Suomi on myös sitoutunut kansainvälisiin sopimuksiin, ohjelmiin ja julistuksiin jotka edellyttävät yhteisen opetuksen järjestämistä siten, että kaikkien lasten kasvu ja oppiminen voidaan turvata mahdollisimman hyvin².

Esiopetuksen tehtävänä on edistää lapsen kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen ohjaamalla häntä vastuulliseen toimintaan ja yhteisesti hyväksytyjen sääntöjen noudattamiseen sekä toisten ihmisten arvostamiseen.

Esiopetuksen keskeisenä tehtävänä on edistää lapsen suotuisia kasvu-, kehitys- ja oppimisedellytyksiä. Siinä tuetaan ja seurataan fyysistä, psyykkistä, sosiaalista, kognitiivista ja emotionaalista kehitystä sekä ennalta ehkäistään mahdollisesti ilmeneviä vaikeuksia. Tärkeää on vahvistaa lapsen tervettä itsetuntoa myönteisten oppimiskokemusten avulla sekä tarjota mahdollisuuksia monipuoliseen vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa. Lapsen kokemusmaailmaa rikastutetaan ja häntä autetaan suuntautumaan uusiin kiinnostuksen kohteisiin.

1 Suomen perustuslaki (731/1999) 6 § 2 mom.

2 YK:n Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989, Salamancan julistus (Salamanca Statement) 1994, Luxemburgin peruskirja (The Charter of Luxembourg) 1996 ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva sopimus 2006

Esiopetuksessa on huomioitava myös sukupuolten erityistarpeet. Esiopetuksessa lapsille taataan tasavertaiset mahdollisuudet oppimiseen ja koulun aloittamiseen.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden. Esiopetuksen järjestämisessä tulee siten ottaa huomioon toisaalta muun varhaiskasvatuksen ja toisaalta perusopetuksen tavoitteet ja sisällöt. Riippumatta siitä, toteutuuko esiopetus erillisryhmässä tai yhdistettynä muiden ikäryhmien kanssa, sen tavoitteet ja omaleimaisuus on kuitenkin aina otettava huomioon.

Jotta asetettuihin tavoitteisiin päästäisiin, on tärkeää, että opettaja ja huoltajat sekä esiopetuksen toteuttamiseen osallistuva henkilöstö kantavat yhdessä vastuun lapsen säännöllisestä osallistumisesta esiopetukseen.

1.2 Yleiset kasvatuksen ja oppimisen tavoitteet

Esiopetuksen tavoitteet määräytyvät toisaalta kunkin lapsen yksilöllisistä kehityksen mahdollisuuksista ja oppimisedellytyksistä ja toisaalta yhteiskunnan tarpeista. Esiopetuksen tavoitteena on:

Lapsen myönteinen minäkuva vahvistuu ja hänen oppimaan oppimisen taitonsa kehittyvät. Hän omaksuu perustietoja, -taitoja ja -valmiuksia oppimisen eri alueilta ikänsä ja edellytystensä mukaisesti. Leikin kautta oppiminen on keskeistä. Hän oppii ymmärtämään vertaisryhmän merkityksen oppimisessa. Hän säilyttää oppimisen ilon ja innostuksen sekä uskaltaa rohkeasti ja luovasti kohdata uudet oppimishaasteet.

Lapsi oppii pohdintaa oikeasta ja väärästä. Hänen toimimisensa vastuuntuntoisena yhteisön jäsenenä vahvistuu. Hän harjoittelee yhteiselämän pelisääntöjä ja sitoutumista niihin. Hän sisäistää yhteiskuntamme hyviä tapoja ja ymmärtää niiden merkityksen osana jokapäiväistä elämää. Hän oppii paremmin hallitsemaan itseään ja opettelee selviytymään arkipäivän tilanteissa. Hän oppii ymmärtämään tasavertaisuutta ja hyväksymään ihmisten erilaisuuden. Hän oppii ikävaiheensa mukaisesti ymmärtämään, miten terveyttä ja hyvinvointia ylläpidetään.

Lapsen kieli- ja kulttuuri-identiteetti sekä hänen kykynsä ilmaista itseään monipuolisesti vahvistuvat ja kehittyvät. Hän tutustuu eri taidemuotoihin, paikalliseen ja kansalliseen kulttuuriin sekä mahdollisuuksien mukaan myös muihin kulttuureihin.

Lapsi kiinnostuu luonnosta ja saa käsityksen omasta riippuvuudestaan ja vastuustaan sekä luonnosta että rakennetusta ympäristöstä. Hän oppii havainnoimaan ja jäsentämään ympäristöään monipuolisesti, nauttimaan ympäristön monimuotoisuudesta ja kauneudesta sekä tulee tietoiseksi oman toimintansa vaikutuksesta.

2 Esiopetuksen toteuttaminen

2.1 Esiopetuksen järjestäminen

Perusopetuslain mukaan opetus järjestetään oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti ja siten, että se edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä. Opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa ja opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön.³ Esiopetuksessa noudatetaan Opetushallituksen vahvistamia esiopetuksen opetussuunnitelman perusteita riippumatta siitä, missä esiopetus toteutetaan⁴. Lapsella on myös esiopetuksessa lain mukaan oikeus työpäivinä saada opetussuunnitelman mukaista opetusta, oppilaanohjausta sekä riittävää kasvun ja oppimisen tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Lapsella on myös oikeus saada esiopetuksessa maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämä tarvittava oppilashuolto sekä laissa määritellyt opintososiaaliset edut ja palvelut.⁵ Esiopetusta järjestettäessä tulee ottaa huomioon, että opetukseen osallistuvilla lapsilla on mahdollisuus käyttää päivähoitopalveluja ja vastaavasti päivähoitoa järjestettäessä, että päivähoitossa olevilla lapsilla on mahdollisuus osallistua esiopetukseen⁶.

Esiopetuksen, ohjauksen ja tuen järjestämisen lähtökohtana on huolenpito hyvästä ja turvallisesta päivästä. Esiopetus järjestetään siten, että lapsen hyvinvoinnille, kehitykselle ja oppimiselle on mahdollisimman suotuisat edellytykset. Esiopetusyhteisön tulee olla turvallinen, ilmapiiriltään kunnioittava sekä ystävällinen. Oppimisympäristön turvallisuutta tai terveyttä vaarantaviin tekijöihin puututaan heti. Lapsen esiopetuksen päivän tulee rakenteellaan, sisällöillään ja toimintatavoillaan luoda mahdollisuudet rauhalliseen työskentelyyn, leikkiin ja muuhun toimintaan, yhdessä tekemiseen ja oppimiseen, omaan rauhaan sekä oppimisen ilon ja mielekkyyden kokemuksiin. Jos esiopetukseen osallistuva lapsi käyttää lisäksi muita varhaiskasvatuspalveluja, lapsen päivä tulee rakentaa kokonaisuudeksi ottaen huomioon esiopetuksen ja muun varhaiskasvatuksen tavoitteet.

3 Perusopetuslaki (628/1998) 3 § 2 mom. (477/2003/), 3 § 3 mom. ja 29 § 1 mom.

4 Perusopetuslaki 3 § 1 mom.

5 Perusopetuslaki 30 § 1 mom. (642/2010), 31 § 1 mom. ja 31 a § 1 mom. (477/2003)

6 Perusopetuslaki 6 § 1 mom. (1288/1999) ja Laki lasten päivähoitosta 11 b § (1290/1999)

Esiopetus edistää kannustavaa vuorovaikutusta, yhteistyötä, yhteistä vastuunottoa ja osallisuutta. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan ja yhteiseen työskentelyyn sekä toimintaympäristöön. Osallisuuden kautta tuetaan lapsen kasvua, oppimista ja hyvinvointia sekä vastuulliseksi ihmiseksi ja yhteiskunnan jäseneksi kasvamista.

Lasta tukeva, yhteisöllinen esiopetus arvostaa niin lasten, opettajien kuin muiden yhteisön jäsenten ja asiantuntijoiden sekä perheiden merkitystä toiminnassaan. Esiopetuksessa tehdään yhteistyötä muun varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, erityisesti alkuopetuksen, sosiaali- ja terveystoimen sekä muiden lasten kasvua ja kehitystä tukevien toimijoiden kanssa.

2.2 Oppimiskäsitys

Esiopetuksessa oppiminen on aktiivinen, aikaisempiin tietorakenteisiin pohjautuva päämääräsuuntautunut prosessi, joka usein sisältää ongelmanratkaisua. Näin tietoa ei voida suoraan opettamalla siirtää lapselle, vaan lapsi itse rakentaa aikaisemmin omaksumiensa käsitysten ja uuden tiedon pohjalta uudet käsityksensä. Oppiminen perustuu aiempaan tietoon ja oppimiskokemuksiin. Oppimista tapahtuu opittavan aineksen, aikaisemmin muodostuneiden tietorakenteiden sekä ajattelun vuorovaikutuksessa. Vertaisryhmän vuorovaikutustilanteissa lapset oppivat yhdessä toisten kanssa ja toisiltaan antamalla virikkeitä toistensa ajattelun ja mielikuvituksen kehittymiseen.

2.3 Oppimisympäristö

Esiopetuksen oppimisympäristöllä tarkoitetaan fyysistä, psyykkistä, sosiaalista, kognitiivista ja emotionaalista ympäristöä, jossa toiminta toteutuu. Oppimisympäristössä on keskeistä opettajan ja lapsen välinen sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus, erilaiset toimintatavat ja oppimistehtävät. Esiopetuksessa lapsikeskeisyys edellyttää ohjaavaa kasvatusta, jossa aikuinen asettaa lapselle rajoja ja lapseen kohdistetaan odotuksia ja vaatimuksia.

Hyvä oppimisympäristö ohjaa lapsen uteliaisuutta, mielenkiintoa ja oppimismotivaatiota sekä tukee hänen aktiivisuuttaan ja itseohjautuvuuttaan. Se tukee monipuolisesti lapsen kasvua ja oppimista sekä oman toiminnan arviointia. Se tarjoaa lapselle tilaisuuksia leikkiin, muuhun toimintaan ja omaan rauhaan. Se on myös kieliympäristönä virikkeinen ja siinä pystytään järjestämään lapsen kielellistä kehitystä tukevaa toimintaa.

Oppimisympäristössä tulee vallita iloinen, avoin, rohkaiseva ja kiireetön ilmapiiri. Työvälineiden ja materiaalien tulee olla lasten ulottuvilla. Oppimisympäristön varustus tukee myös lapsen kehittymistä nykyaikaisen tietoyhteiskunnan jäseneksi. Hyvä oppimisympäristö on terveellinen ja tukee monipuolisesti lapsen turvallisuutta. Oppimisympäristön tulee olla myös esteettisesti miellyttävä.

Yhteistyössä esiopetuksen toteuttamiseen osallistuvan henkilöstön, huoltajien ja lasten kanssa opettaja suunnittelee, toteuttaa ja arvioi toimintaa, joka johtaa lapsen tunteiden, taitojen ja tietojen kehittymiseen sekä laajentaa lapsen ja samalla koko ryhmän kiinnostuksen kohteita.

2.4 Työtavat

Opettajan tulee tukea oppimista sekä ohjata lasta tiedostamaan oma oppimisensa ja havaitsemaan, että tämä voi itse vaikuttaa onnistumiseensa oppimisessa. Opettaja ohjaa oppimista, konkreettista kokeilemistä, tutkimista, aktiivista osallistumista sekä muuta tiedon hankintaa ja ongelmien ratkaisemista vuorovaikutuksessa aikuisten ja vertaisryhmän kanssa. Lapsen omien tutkimusten lähtökohtana ovat lapsen elinympäristöön läheisesti liittyvät ilmiöt ja tapahtumat sekä niistä saadut kokemukset. Lapsi harjoittelee pohtimaan syyseuraussuhteita ja tekemään johtopäätöksiä. Lapsen näkökulmasta toiminnan tulee olla tarkoituksenmukaista ja haasteellista.

Esiopetuksen työskentely perustuu leikinomaiseen, lapsen kehitystasosta lähtevään toimintaan, joka edistää myös lapsen kielellistä kehitystä sekä valmiuksia uusien asioiden oppimiseen. Toiminnassa otetaan huomioon lapsen tarve oppia mielikuvituksen ja leikin kautta. Draamallisessa työtavassa yhdistyvät eri taideaineet, lasten kokemukset ja tietoa, joita työtetään yhdessä ajankohittaisen aiheen, sadun tai tarinan pohjalta.

3 Esiopetuksen yksityiskohtaiset tavoitteet ja sisällöt

3.1 Eheyttäminen

Esiopetus pohjautuu opetuksen eheyttämiseen. Eheyttävä opetus muotoutuu kokonaisuuksista, jotka liittyvät toisaalta lapsen elämänpiiriin ja toisaalta lapsen maailmankuvaa laajentaviin ja jäsentäviin sisältöihin. Eheytetyn opetuksen tavoitteista neuvotellaan yhdessä ja ne tiedostetaan siinä yhteisössä, jossa lapsi elää.

Eheyttämisen monimuotoisuuden tulee ilmetä siten, että eri tiedonalat otetaan suunnittelussa ja toteutuksessa huomioon ja niitä tarkastellaan osana kulloinkin valittua kokonaisuutta. Teemakokonaisuuksien valinnassa pyritään löytämään lapsille merkitykselliset asiat ottamalla heidät mukaan teemojen suunnitteluun.

Eheytyt kokonaisuudet ja oppimisprosessi ovat tärkeämpiä kuin yksittäiset sisällöt. Kokemusten ja tietojen käsittely vuorovaikutuksessa aikuisten ja lasten kanssa monin eri tavoin on oppimisen keskeinen osa. Työtapoja määrittävät opetuksen tavoitteet ja tarkoituksenmukaisuus. Monipuolisella työtapojen käytöllä pyritään saamaan erilaisia kokemuksia ja taitoja eri tiedonaloista. Esiopetuksessa tiedonalojen sisältöjen avulla lapsi laajentaa maailmankuvaansa ja oppii itsestään oppijana. Esiopetuksen sisältöaluejako on tarkoitettu ohjaamaan opettajan työtä.

3.2 Keskeiset sisältöalueet

3.2.1 Kieli ja vuorovaikutus

Kieli on ajattelun ja ilmaisun väline. Oppimiensa käsitteiden avulla lapsi jäsentää ympäristöään ja rakentaa maailmankuvansa. Esiopetuksessa tulee tukea lapsen ajattelun, sosiaalisuuden, tunteiden ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä ja oppimisprosessia erityisesti kielen avulla. Näin lapsen tunne-elämä, luovuus ja itsetunto vahvistuvat. Lasta rohkaistaan ja ohjataan niin, että hänestä vähitellen kasvaa aktiivinen puhuja ja kuuntelija monenlaisissa vuorovaikutustilanteissa, niin arkisissa viestintätilanteissa kuin oppimistilanteissakin. Lapsi totuttautuu kertomaan ja keskustelemaan omista tunteistaan, toiveistaan, mielipiteistään ja ajatuksistaan sekä ilmaisemaan suullisesti havaintojaan ja päätelmiään. Lapsi harjaantuu kuunteluun ja kerrontaan. Ryhmän jäsenenä hän totuttautuu kuun-

telemaan sekä lasten että aikuisten puhetta, osallistumaan keskusteluun ja odottamaan tarvittaessa omaa vuoroaan.

Lapselle luetaan ja kerrotaan satuja, kertomuksia, kertovia tietotekstejä, runoja, loruja ym. niin, että hän saa tilaisuuden nauttia kuulemastaan. Lapsi eläytyy kuulemaansa, hän saa aineksia ajatteluunsa ja hänen kykynsä ymmärtää omaa ja toisten elämää vahvistuu. Hän alkaa ymmärtää lukemisen merkitystä. Hän kiinnostuu kysymään ja tekemään päätelmiä sekä arvioimaan kuulemaansa.

Esiopetuksessa luodaan pohjaa luku- ja kirjoitustaidon oppimiselle. Alkavan luku- ja kirjoitustaidon perustana on, että lapsi on kuullut ja kuunnellut, hän on itse tullut kuulluksi, hän on puhunut ja hänelle on puhuttu, hänen kanssaan on keskusteltu, hän on kyselty ja hänelle on vastattu. Lapsi kehittää tällaisessa ympäristössä ikään kuin huomaamattaan sanavarastoaan sekä luku- ja kirjoitustaitoaan. Lapsen aikaisemmat kokemukset ja taidot ovat pohjana esiopetuksen lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen prosessissa. Nämä erilaiset tiedot ja taidot, myös mahdollisesti jo ennen esiopetusta opittu luku- ja kirjoitustaito, otetaan huomioon järjestämällä avoin oppimisympäristö, jossa kukin lapsi voi tarttua kirjoitettuun kieleen omien edellytystensä mukaisesti. Materiaalina tulee olla monipuolisia tekstejä, jotka tarjoavat tilaisuuksia lukea yksin, toisten lasten tai aikuisen seurassa.

Tavoitteena on herättää ja lisätä lapsen mielenkiintoa suullisen ja kirjoitetun kielen havainnointiin ja tutkimiseen. Tutkimisen kohteina voivat olla erilaiset tekstit, ilmaisut, yksittäiset sanat, kirjaimet ja äänteet lapselle mielekkäässä yhteydessä. Kielellisen tietoisuuden kehittymistä tuetaan kielellä leikkien, loruillen ja riimitellen sekä tutustuen monipuolisesti kirjoitettuun kielimuotoon. Lapsi saa kokemuksia siitä, että puhuttu kieli voidaan muuttaa kirjoitetuksi ja kirjoitettu kieli puheeksi sekä aikuisten antaman mallin että omien kirjoittamis- ja lukemisyritysten avulla.

3.2.2 Matematiikka

Esiopetuksessa luodaan ja vahvistetaan pohjaa matematiikan oppimiselle. Lasta ohjataan kiinnittämään huomiota luonnollisissa arkipäivän tilanteissa ilmeneviin matemaattisiin ilmiöihin. Oppimistilanteissa lapsella on aktiivinen rooli. Pääosin leikkien, tarinoiden, laulujen, liikunnan, pienten työtehtävien, keskusteluhetkien ja pelien avulla johdattelu sekä runsas havainnollisuus ovat luonnollisia tapoja avartaa lapsen käsitystä matematiikasta. Lapsen myönteistä suhtautumista matematiikkaa kohtaan tulee tukea. Hänen tulisi kokea matematiikan oppiminen mielenkiintoiseksi ja haastavaksi toiminnaksi, joka on merkityksellistä ja mielekästä.

Matematiikan oppiminen edellyttää käsitteiden ymmärtämistä. Lapsen tulee saada monipuolisia kokemuksia käsitteen eri ilmenemismuodoista. Tarkoin harkitut ja johdonmukaiset opetusmenetelmät, välineet ja kieli ovat keskeisiä käsitteiden muodostusprosessissa. Luokittelun, vertailun ja järjestämisen avulla lapsi tutkii ja jäsentää ympäristönsä esineitä, eliöitä, kappaleita, kuvioita, aineita ja ilmiöitä muotojen ja määrien sekä muiden ominaisuuksien perusteella.

Esiopetuksessa on tärkeää kehittää lapsen keskittymistä, kuuntelemista, kommunikointia ja ajattelun taitoja. Matemaattisen ajattelun kehittämisessä on tärkeää, että lapsi oppii tarkkailemaan myös omaa ajattelemistaan. Lasta on kannustettava kertomaan, mitä hän ajattelee tai miten hän ajatteli. Aikuisen tehtävänä on rakentaa oppimisympäristö, joka tukee ja edistää jokaisen lapsen yksilöllistä matemaattisen ajattelun kehittymistä.

3.2.3 Etiikka ja katsomus

Uskonnon ja omantunnon vapaus on perustuslain 11 §:n turvaama oikeus, jota esiopetusikäisten kohdalla käyttää huoltaja. Esiopetukseen sisältyy eettistä kasvatusta ja kulttuurista katsomuskasvatusta. Perustuslain 6 §:n säännösten puitteissa esiopetukseen sisältyy myös uskontokasvatusta ja sille vaihtoehtoista elämänskatsomustietokasvatusta. Huoltajan valinnan mukaan lapsi osallistuu tällöin joko järjestettyyn uskontokasvatukseen, elämänskatsomustietokasvatukseen tai muuhun opetukseen.

Tiettyyn uskontokuntaan kuuluvien tai uskontokuntiin kuulumattomien lasten vähäisestä määrästä tai muusta erityisestä opetuksen järjestämiseen liittyvästä hyväksyttävästä syystä, esiopetuksen järjestäjä voi päättää, ettei kyseisen uskontokunnan tunnustuksen mukaista uskontokasvatusta tai elämänskatsomustietokasvatusta järjestetä.

Esiopetuksen eettinen kasvatusta sisältyy kaikkeen toimintaan ja on koko ryhmälle yhteistä. Eettinen kasvatusta lähtee itsetunnon kehittymisestä ja laajentuu ihmisten välisiin sosiaalisiin taitoihin sekä edelleen elinympäristöön. Eettinen kasvatusta liitetään esiopetuksen eri tilanteisiin, ja sitä käsitellään lasten kanssa keskustellen tai roolileikkejä käyttäen ja näin kehitetään lasten eettistä ajattelua.

Kulttuurista katsomuskasvatusta opetetaan kaikille lapsille yhteisenä. Kulttuurisen katsomuskasvatuksen tavoitteena on katsomuksellisen ajattelun kehittäminen. Tähän liittyy lapsen kuulluksi tuleminen katsomuksellisissa elämänsymyksissä, mahdollisuus kartuttaa katsomuksellista yleissivistystä tutustumalla oman katsomuksen ja muiden lapsiryhmässä edustettuina olevien uskontojen

ja vakaumusten tapoihin sekä mahdollisuus oppia tuntemaan ja arvostamaan oman kotiseudun kulttuuri- ja luontoperintöä.

Uskontokasvatuksen tavoitteena puolestaan on mahdollisuus kohdata uskontoon liittyviä asioita ja tutustua uskonnollisiin juhliin sekä siihen, miten ja miksi niitä vietetään. Tavoitteena on myös antaa mahdollisuus tutustua oman uskonnon keskeisiin sisältöihin.

Elämäkatsomustietokasvatuksen tavoitteena on kehittää valmiuksia kohdata vakaumuksellisia kysymyksiä, jotka liittyvät ihmissuhteisiin, kulttuuri-identiteettiin, ihmisen ja luonnon suhteeseen ja yhteisöön. Opetuksessa käsitellään suvaitsevaisuutta ja kohtuullisuutta, oikeudenmukaisuutta ja reiluuutta, rohkeutta ja omaa identiteettiä sekä hyväntahtoisuutta ja huolenpitoa.

3.2.4 Ympäristö- ja luonnontieto

Ympäristö- ja luonnontieto auttaa lasta ymmärtämään ympäristöään, tukee ajattelun ja oppimaan oppimisen taitojen kehittymistä sekä vahvistaa elämyksellistä, kokemuksellista ja emotionaalista suhdetta luontoon ja muuhun ympäristöön. Oppimisen lähtökohtana on lapsen monimuotoinen elinympäristö, jonka tunteminen luo pohjaa laajemmalle ymmärrykselle ympäröivästä maailmasta.

Esiopetuksen tavoitteena ympäristö- ja luonnontiedossa on, että lapsi oppii ymmärtämään ja arvostamaan luonnonvaraista ja rakennettua ympäristöä, erilaisia ihmisiä ja kulttuureja sekä tuntemaan oman toimintansa vaikutuksen lähiympäristöönsä. Lapsi oppii ottamaan omassa toiminnassaan huomioon luonnon monimuotoisuuden, ympäristön viihtyisyyden ja kauneuden sekä toimimaan ympäristöä säästävällä tavalla ja sitä hoitaen. Myönteisen ympäristösuhteen kehittymisen yhtenä edellytyksenä on, että lapsi kokee elinympäristönsä myös turvallisesti ja kiinnostavaksi tutkimus- ja leikkipaikaksi.

Lapsen ympäristöopiskelu tukeutuu ongelmakeskeiseen tutkivaan lähestymistapaan, jossa lähtökohtana ovat ympäristöön liittyvät asiat, ilmiöt ja tapahtumat. Vaikka opiskelu tapahtuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muiden kanssa, tiedonhankinnassa jokainen lapsi on aktiivinen toimija, joka rakentaa omaa ymmärrystään monin erilaisin keinoin. Lasta rohkaistaan muotoilemaan kysymyksiä ja etsimään niihin selityksiä. Havaintojen avulla, kaikkia aisteja käyttäen, hän saa tietoa ympäröivästä maailmasta, ja siksi häntä myös ohjataan havaintojen teossa erilaisin apukeinoin, kuten mittauksin. Lapsi oppii kuvailemaan, vertailemaan, luokittelemaan ja järjestämään havaintojen ja mittausten avulla saatuja tietoja ja tuloksia sekä esittämään näille toimille perusteluja. Samoin hän oppii niiden pohjalta muodostamaan käsitteitä, tekemään päätelmiä ja löy-

tämään syy-seurausselityksiä. Havaintoja ja tutkimusten tuloksia harjoitellaan merkitsemään muistiin ja esittämään niitä esimerkiksi piirtämällä, kertomalla tai näyttelemällä. Kokeellisesti saatuun, kuultuun tai nähtyyn tietoon opetellaan suhtautumaan kriittisesti.

Sisällöt valitaan esimerkiksi seuraavilta luonnontieteellisiltä aihealueilta: ihminen ja hänen suhteensa ympäristöön, eliöt ja niiden elinympäristö, maa ja avaruus, ympäristön aineet ja materiaalit sekä energiaan liittyvät asiat. Luonnontieteellisiä käsitteitä hyödyntäen voidaan opetus suunnitella integroiduiksi teemoiksi, jotka liittyvät lapsen elämänpiiriin. Teemat suunnitellaan kuitenkin siten, että ne tarjoavat lapselle mahdollisuuden rakentaa maailmankuvaa sekä hankkia arkielämän ymmärtämistä edistäviä tietoja, taitoja ja valmiuksia.

3.2.5 Terveys

Esiopetuksessa edistetään lapsen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista terveyttä sekä kasvua ja kehitystä. Lasta autetaan tiedostamaan itsensä suhteessa muihin ja ympäristöön antamalla myönteisiä kokemuksia ja osallistumisen mahdollisuuksia. Luonnollisissa arkipäivän tilanteissa edistetään lapsen valmiuksia ymmärtää ja ottaa vastuuta omasta terveydestään ja turvallisuudestaan. Lasta ohjataan liikkumaan turvallisesti lähiympäristössä.

Lasta ohjataan huolehtimaan terveydestään ja päivittäisestä henkilökohtaisesta hygieniastaan. Lapsen terveellisiä ruokatottumuksia tuetaan ja lasta ohjataan hyviin ruokailutapoihin. Toiminnalla ja tapakasvatuksella lasta ohjataan myönteisiin ihmissuhteisiin ja tunne-elämän terveyteen sekä välttämään väkivaltaa. Lapsen kasvua ja kehitystä tuetaan huolehtimalla työn, levon ja virkistyksen välisestä tasapainosta.

3.2.6 Fyysinen ja motorinen kehitys

Päivittäinen monipuolinen liikunta on välttämätöntä lapsen tasapainoiselle kasvulle, kehitykselle ja terveydelle. Liikkumisen ja leikin avulla harjaannutetaan lapsen fyysistä ja motorista kuntoa, liikehallintaa ja motorisia perustaitoja. Lapsen hienomotoriikka, kädentaidot sekä käden ja silmän yhteistyö kehittyvät arkipäivän toiminnoissa. Ohjatun liikunnan lisäksi lapselle annetaan mahdollisuuksia omaehtoiseen liikunnalliseen toimintaan ja leikkiin. Lasta tuetaan toimimaan omatoimisesti, aloitteellisesti ja yhteistoiminnallisesti ryhmässä sekä rohkeasti kaikissa liikuntatilanteissa. Lasta ohjataan ymmärtämään liikunnan merkitys ihmisen hyvinvoinnille ja terveydelle.

3.2.7 Taide ja kulttuuri

Esiopetuksessa musiikki- ja muut taidekokemukset ovat merkittävä osa lapsen emotionaalista, taidollista ja tiedollista kehitystä. Kuvia tekemällä, valmistamalla esineitä käsin, musisoimalla, draamaharjoituksilla, tanssimalla ja liikkumalla lapsen luovuus, mielikuvitus ja itseilmaisu harjaantuvat. Lapselle järjestetään mahdollisuuksia taidekokemuksiin ja -nautintoihin ja niistä keskustelemiseen. Leikin sekä tutkivan ja kokeilevan taiteellisen toiminnan avulla lapsi etsii tietoa itsestään ja ympäröivän maailman ilmiöistä. Lasta ohjataan pitkäjänteiseen taiteelliseen työskentelyyn ja arvostamaan omaa ja muiden työtä. Lapsen aistiherkkyden, havaintokyvyn ja avaruudellisen hahmottamiskyvyn kehittymistä tuetaan. Näin lapsen oppimisprosessit syventyvät ja hän oppii elämäntaitoja sekä ajattelun ja ongelmanratkaisun taitoja.

Lapselle tarjotaan tilaisuus tutustua viestintävälineisiin ja harjoitella niiden käyttöä. Lapsen kanssa tarkastellaan kuvia ja keskustellaan niiden merkityssisällöistä ja kuvailmaisusta. Lasta ohjataan tutkimaan äänimaailmaa ja musiikin vaikutusta viestinnässä. Lasta kannustetaan ilmaisemaan ajatuksiaan ja tunteitaan sanoin sekä draaman keinoin, äänenpainoin ja -sävyin, ilmein, elein ja liikkein.

Lapsen kulttuurisen identiteetin vahvistumista ja hänen ymmärrystään omasta kulttuuriperinnöstään ja kulttuurien monimuotoisuudesta tuetaan. Lasta ohjataan arvostamaan ja vaalimaan luonnon ja rakennetun ympäristön sekä esineympäristön esteettisiä ja kulttuurisia arvoja.

Lasta rohkaistaan monipuoliseen ilmaisuun erilaisten teemakokonaisuuksien yhteydessä.

4 Kasvun ja oppimisen tuki esiopetuksessa

Tässä luvussa kuvataan kasvun ja oppimisen tuen keskeiset tavoitteet ja järjestäminen sekä tuen rakenne. Kasvun ja oppimisen tuen tasot, yleinen, tehostettu ja erityinen tuki kuvataan luvuissa 4.1, 4.2 ja 4.3. Luvussa 5 esitetään tarkemmin eri tukimuodot ja niiden käyttö tuen eri tasoilla. Lukujen 4 ja 5 ja niiden alalukujen muodostama kokonaisuus on perustana paikallisen opetussuunnitelman laadinnalle sekä kasvun ja oppimisen tuen käytännön toteuttamiselle.

Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet

Työskentelyn ja tuen perustana esiopetuksessa ovat yhdessä kodin kanssa sovitut, perusturvallisuutta ylläpitävät tavoitteet, jotka tukevat lapsen kokonaisvaltaista kasvua. Ensisijaisesti tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan ja terveen itsetunnon kehittymistä sekä huolehditaan tasavertaisesta jäsenyydestä ryhmässä. Työskentelyn tulee olla leikinomaista, lapsen kehitystasosta lähtevää toiminnallista ryhmä- ja yksilöohjausta. Se edistää lapsen kognitiivista, erityisesti kielellistä, sekä sosioemotionaalista kehitystä, valmiuksia uusien asioiden oppimiseen ja ehkäisee ennalta oppimisvaikeuksia.

Esiopetuksen ja tuen järjestämisen lähtökohtana ovat sekä esiopetusryhmän että kunkin lapsen vahvuudet ja oppimis- ja kehitystarpeet. Kasvun ja oppimisen tukeminen merkitsee yhteisöllisiä ja oppimisympäristöön liittyviä ratkaisuja sekä lapsien yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista. Esiopetusta ja tukea suunniteltaessa on otettava huomioon, että lapsen tuen tarve voi vaihdella tilapäisestä jatkuvaan, vähäisestä vahvempaan tai yhden tukimuodon tarpeesta useamman tukimuodon tarpeeseen.

Jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus omista lähtökohdistaan käsin saada tukea kasvulleen ja oppimiselleen sekä kehittää oppimisvalmiuksiaan. Esiopetuksessa tulee ottaa huomioon monenlaiset oppijat ja oppimisen erilaiset lähtökohdat ja tavat sekä lasten kulttuuritausta. Erityistä huomiota tulee kiinnittää tuen tarpeen arviointiin lapsella, jonka perusopetuksen aloittamista on päätetty siirtää vuotta myöhäisemmäksi.

Lapsia kannustetaan aloitteellisuuteen ja vastuullisuuteen, tarjotaan haasteita ja annetaan kehittymistä edistävää ohjausta ja tukea. Lapsen tervettä itsetuntoa vahvistetaan myönteisten oppimiskokemusten ja kannustavan palautteen avulla.

la sekä tarjotaan mahdollisuuksia monipuoliseen vuorovaikutukseen. Huomiota tulee kiinnittää oppimisen esteiden ja oppimisvaikeuksien varhaiseen tunnistamiseen. On tarpeen havaita sekä lapsen että esiopetuksen toteuttamiseen ja toimintaympäristöön liittyvät tekijät.

Opetukseen osallistuvalla on oikeus saada riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä⁷. Esiopetuksen järjestäjän tulee huolehtia, että lapsen oikeus tukeen voi toteutua käytännössä, mm. määrittelemällä tuen tarpeen toteuttamiseen ja tuen toteuttamiseen liittyvät vastuut ja työnjako. Tuen tarpeen varhaiseksi havaitsemiseksi lasten kasvua ja oppimista tulee arvioida jatkuvasti ja aloittaa tuen antaminen riittävän varhain. Tämä ehkäisee ongelmien syvenemistä ja pitkäaikaisvaikutuksia. Tuen oikea-aikaisuus sekä tuen oikea taso ja muoto ovat ratkaisevia kasvun ja oppimisen turvaamiseksi. Lapsen saaman tuen tulee olla joustavaa, pitkäjänteisesti suunniteltua ja tuen tarpeen mukaan muuttuvaa. Tukimuotoja käytetään sekä yksittäin että yhdessä toisiaan täydentävinä. Tukea annetaan niin kauan ja sen tasoisena kuin se on tarpeellista.

Tuen tarpeen arvioinnissa voidaan hyödyntää lapselle tehtyjen terveystarkastusten ja mahdollisten muiden arviointien tuloksia⁸. Mikäli lapsi esiopetuksen lisäksi käyttää muita varhaiskasvatuspalveluja, yhteistyö esiopetuksen ja muun varhaiskasvatuksen henkilöstön kesken on tärkeää lapsen kasvun ja oppimisen tuen tarpeen havaitsemiseksi ja tuen toteuttamiseksi.

Tuen tulee muodostaa suunnitelmallinen jatkumo. Esiopetusyksikön johdolla on vastuu tuen järjestämiseen ja toteuttamiseen liittyvistä ratkaisuista. Pedagoginen asiantuntemus ja opettajien yhteistyö tuen tarpeen havaitsemisessa sekä tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa on tärkeää. Tarvittaessa tuki suunnitellaan ja toteutetaan moniammatillisessa oppilashuoltotyössä. Huoltajalle tulee antaa tietoa tukitoimista sekä mahdollisuus esittää näkemyksensä tuen antamisesta. Tuki annetaan lapselle omassa esiopetusryhmässä, ellei tuen antaminen välttämättä edellytä lapsen siirtämistä toiseen esiopetusryhmään tai muuhun soveltuvaan esiopetuksen järjestämispaikkaan. Lapsen esiopetuksen fyysinen ja sosiaalinen oppimisympäristö ja tarvittavat tukipalvelut tulee järjestää niin, että lapsi voi mahdollisimman täysipainoisesti osallistua esiopetusryhmän toimintaan. Tuki annetaan erilaisin joustavin järjestelyin, kuten samanaikaisopetukseen tai pienryhmä- ja yksilötyöskentelyinä.

7 Perusopetuslaki 30 § 1 mom. (642/2010)

8 Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (Neuvolatoimintaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa säätelevä valtioneuvoston asetus) (380/2009) 9 §

Erityisesti huolehditaan tuen jatkumisesta lapsen siirtyessä muusta varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta perusopetukseen.

Tuki erityisissä tilanteissa

Lapsi saattaa tarvita tukea erityisissä tilanteissa, kuten sairauden yhteydessä. Sairaalan sijaintikunta on velvollinen järjestämään sairaalassa potilaana olevalle oppilaalle esiopetusta siinä määrin kuin se hänen terveytensä ja muut olosuhteet huomioon ottaen on mahdollista⁹. Esiopetuksen järjestämisestä kodin ulkopuolelle sijoitetuille lapsille vastaa lapsen asuinkunta¹⁰.

4.1 Esiopetuksen yleinen tuki

Laadukas esiopetus sekä mahdollisuus saada ohjausta ja tukea kasvuun ja oppimiseen kaikkina esiopetuksen työpäivinä on jokaisen lapsen oikeus. Esiopetuksessa tulee ottaa huomioon kaikkien lasten edellytykset ja tarpeet. Työyhteisön toimintatapoja ja -kulttuuria kehitetään niin, että yhteistyötä ja yhdessä tapahtuvaa oppimista voidaan hyödyntää ja lasten erilaisuus voidaan kohdata mahdollisimman hyvin. Välittäminen, huolenpito ja myönteinen ilmapiiri esiopetusyhteisössä edistävät lapsen kasvua ja oppimista.

Opettajalla on vastuu esiopetusryhmän ja sen jokaisen lapsen erilaisten lähtökohtien ja tarpeiden huomioonottamisesta esiopetuksessa. Yhteistyö huoltajien, toisten opettajien, muun varhaiskasvatuksen henkilöstön ja eri asiantuntijoiden kanssa edesauttaa tässä onnistumista. Opettajan tehtävänä on ohjata ryhmää toimimaan niin, että sen sisäinen vuorovaikutus edistää kasvua ja oppimista. Opettaja auttaa lapsia tunnistamaan omat vahvuutensa ja voimavaransa. Erityistä huomiota tulee kiinnittää lapsen oppimisen valmiuksien, myönteisen minäkuvan ja tekemisen ilon vahvistamiseen kaikissa työskentelytilanteissa.

Opetustyöhön sisältyy myös ohjauksellisia ja oppilashuollollisia tehtäviä. Tuen tarpeiden arviointi ja tarvittavan tuen tarjoaminen kuuluu opettajan työhön ja kaikkiin esiopetustilanteisiin. Tuki rakennetaan opettajien sekä tarvittaessa muiden asiantuntijoiden yhteistyönä ja vuorovaikutuksessa huoltajan ja lapsen kanssa.

Kasvun ja oppimisen tuen tarpeisiin vastataan opetusta eriyttämällä, opettajien yhteistyöllä ja opetusryhmiä joustavasti muuntelemalla. Esiopetuksen aloitusvaiheessa opettaja voi laatia myös yhteistyössä huoltajan ja lapsen kanssa

9 Perusopetuslaki 4 § 3 mom.

10 Perusopetuslaki 4 § 1 mom. (1288/1999)

lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelman, jonka avulla lapselle pyritään turvaamaan parhaat edellytykset kasvaa ja oppia. Esiopetuksessa voidaan käyttää myös erityisopettajan tai erityislastentarhanopettajan sekä avustajan työpanosta keinoina vastata esiopetusryhmän tai yksittäisten lasten tuen tarpeisiin jo ennen tehostetun tuen vaiheeseen siirtymistä.

4.2 Esiopetuksen tehostettu tuki

Oppilaalle, joka tarvitsee oppimisessaan ja koulunkäynnissään säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja, on pedagogiseen arvioon perustuen annettava tehostettua tukea hänelle tehdyn oppimissuunnitelman mukaisesti¹¹. Tehostettua tukea annetaan silloin, kun yleinen tuki ei riitä.

Tehostettu tuki suunnitellaan yksittäistä lasta varten kokonaisuutena. Se on luonteeltaan vahvempaa ja pitkäjänteisempää kuin yleinen tuki. Tehostetun tuen avulla tuetaan suunnitelmallisesti lapsen kasvua ja oppimista ja tuen tehtävänä on ehkäistä ongelmien kasvamista, monimuotoistumista ja kasautumista.

Tehostetun tuen aikana voidaan käyttää kaikkia esiopetuksen tukimuotoja, lukuun ottamatta erityisen tuen päätöksen perusteella annettavaa erityisopetusta, joka kuvataan luvussa 5.1.1. Tehostetun tuen aikana korostuu erityisopettajan tai erityislastentarhanopettajan antaman tuen, lapsen yksilöllisen ohjauksen, joustavien ryhmittelyjen ja kodin kanssa tehtävän yhteistyön merkitys. Myös oppilashuollon osuutta lapsen hyvinvoinnin edistäjänä ja ylläpitäjänä vahvistetaan. Tuki tulee järjestää laadultaan ja määrältään lapsen kehitystason ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. On tärkeää huolehtia lapsen mahdollisuuksista saada onnistumisen kokemuksia oppimisessa ja ryhmän jäsenenä sekä tukea lapsen myönteistä käsitystä itsestään.

Lapsen kasvua ja oppimista tulee seurata ja arvioida säännöllisesti tehostetun tuen aikana. Mikäli lapsen tilanteessa tapahtuu muutoksia, lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma tarkistetaan vastaamaan lapsen tuen tarvetta.

Pedagoginen arvio tehostettua tukea varten

Tehostetun tuen aloittaminen perustuu pedagogiseen arvioon. Pedagogisessa arviossa kuvataan

- lapsen kasvun ja oppimisen tilanne kokonaisuutena

11 Perusopetuslaki 16 a § 1 mom. (642/2010)

- lapsen saama yleinen tuki ja arvio sen vaikutuksista
- lapsen oppimisvalmiudet sekä kasvuun ja oppimiseen liittyvät erityistarpeet
- arvio siitä, millaisilla pedagogisilla, oppimisympäristöön liittyvillä, oppilashuollollisilla tai muilla ratkaisuilla lasta tulisi tukea

Lapsen esiopetuksen opettaja tai opettajat yhdessä laativat kirjallisen pedagogisen arvion. Tarvittaessa, ja etenkin silloin kun kyse on lapsen hyvinvointiin ja kokonaiskehitykseen liittyvistä ongelmista, arvion laatimisessa käytetään myös muita asiantuntijoita. Yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa on tärkeää sekä tarpeiden selvittämisen että tuen suunnittelun ja onnistuneen toteuttamisen kannalta. Pedagogisen arvion laatimisessa hyödynnetään lapselle jo mahdollisesti osana yleistä tukea laadittua lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaa sekä huoltajan luvalla lapselle mahdollisesti laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa ja kuntoutussuunnitelmaa.

Tehostetun tuen aloittaminen, järjestäminen ja tarvittaessa lapsen siirtyminen takaisin yleisen tuen piiriin käsitellään pedagogiseen arvioon perustuen moniammatillisessa oppilashuoltotyössä siten kuin yksittäisen oppilaan asian käsittelystä säädetään¹². Tämän käsittelyn jälkeen lapselle annettava tehostettu tuki kirjataan hänelle laadittavaan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan. Oppimissuunnitelma käsitellään tarkemmin luvussa 4.5.1.

4.3 Esiopetuksen erityinen tuki

Erityistä tukea annetaan niille lapsille, joiden esiopetusta ei kasvun ja oppimisen vaikeuksien vuoksi voida järjestää muuten. Lapsen edellytykset ovat voineet heikentyä esimerkiksi vamman, sairauden, toimintavajavuuden tai kasvuympäristöön liittyvien riskitekijöiden vuoksi. Erityisen tuen tarvetta arvioitaessa otetaan huomioon esiopetuksen opetushenkilöstön, oppilashuollon palveluista vastaavien sekä huoltajan näkemys lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvistä riskitekijöistä.

Erityinen tuki järjestetään joko yleisen tai pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä. Erityinen tuki muodostuu erityisen tuen päätökseen perustuvasta erityisopetuksesta sekä muista esiopetuksen tukimuodoista¹³. Käytettävissä ovat esiopetuksen kaikki tukimuodot.

12 Perusopetuslaki 31 a § 4 mom. (642/2010)

13 Perusopetuslaki 17 § 1 mom. (642/2010)

Erityisen tuen tehtävänä esiopetuksessa on tarjota lapselle kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista kasvun ja oppimisen tukea ja edistää hänen oppimisedellytyksiään. Lapsen itsetuntoa ja oppimismotivaatiota vahvistetaan.

Erityisen tuen antamiseksi opetuksen järjestäjän tulee tehdä kirjallinen päätös, jota tarkistetaan ainakin toisen vuosiluokan jälkeen sekä ennen seitsemännelle vuosiluokalle siirtymistä¹⁴. Päätös tehdään hallintolain mukaisesti¹⁵. Lapsen oikeusturvan ja esiopetuksen järjestämisen kannalta merkittävät asiat päätetään erityistä tukea koskevassa päätöksessä. Erityisen tuen päätöksessä tulee päättää oppilaan pääsääntöinen opetusryhmä, mahdolliset tulkitsemis- ja avustajapalvelut sekä muut tarvittavat palvelut sekä tarvittaessa oppilaan opetuksen poikkeava järjestäminen¹⁶.

Erityisen tuen päätös voidaan tehdä ennen esi- tai perusopetuksen alkamista taikka esi- ja perusopetuksen aikana ilman sitä edeltävää pedagogista selvitystä ja oppimisen tehostetun tuen antamista, jos psykologisen tai lääketieteellisen arvioiden perusteella ilmenee, että oppilaan opetusta ei vamma, sairauden, kehityksessä viivästymisen tai tunne-elämän häiriön taikka muun vastaavan erityisen syyn vuoksi voida antaa muuten¹⁷. Jos erityisen tuen päätös tehdään esiopetuksen aikana ilman tehostetun tuen antamista, tulee sen perustua lapsen tilanteen uudelleen arviointiin esimerkiksi onnettomuuden tai vakavan sairauden seurauksena.

Pedagoginen selvitys erityistä tukea varten

Ennen erityistä tukea koskevan päätöksen tekemistä opetuksen järjestäjän on kuultava oppilasta ja tämän huoltajaa tai laillista edustajaa sekä tehtävä oppilaasta pedagoginen selvitys¹⁸.

Pedagogisen selvityksen laatimista varten esiopetuksen järjestäjän päättämä toimitus, viranhaltija tai työntekijä hankkii

- lapsen esiopetuksesta vastaavilta opettajilta selvityksen lapsen oppimisen etenemisestä
- moniammatillisena oppilashuollon yhteistyönä tehdyn selvityksen lapsen saamasta tehostetusta tuesta sekä lapsen kokonaistilanteesta.

14 Perusopetuslaki 17 § 2 mom. (642/2010)

15 Hallintolaki (434/2003)

16 Perusopetuslaki 17 § 2 mom. (642/2010)

17 Perusopetuslaki 17 § 4 mom. (642/2010)

18 Perusopetuslaki 17 § 3 mom. (642/2010) ja Hallintolaki 34, 35 ja 36 §

Selvitysten perusteella esiopetuksen järjestäjä tekee arvion lapsen erityisen tuen tarpeesta. Näiden kahden selvityksen ja niiden pohjalta laaditun arvion muodostamaa kokonaisuutta kutsutaan pedagogiseksi selvitykseksi.¹⁹

Kirjallisessa pedagogisessa selvityksessä kuvataan

- lapsen kasvun ja oppimisen tilanne kokonaisuutena
- lapsen saama tehostettu tuki ja arvio sen vaikutuksista
- lapsen oppimisvalmiudet sekä kasvuun ja oppimiseen liittyvät erityistarpeet
- arvio siitä, millaisilla pedagogisilla, oppimisympäristöön liittyvillä, oppilas-huollollisilla tai muilla tukijärjestelyillä lasta tulisi tukea

Tukijärjestelyt voivat sisältää mm. opetushenkilöstöön, oppilashuoltoon, avustajiin ja muihin tarvittaviin palveluihin, opetusmenetelmiin ja työtapoihin, materiaaleihin ja välineisiin liittyviä tekijöitä. Pedagogisen selvityksen lisäksi erityisen tuen päätöksen valmistelemiseksi tulee tarvittaessa hankkia muita lausuntoja, kuten psykologinen tai lääketieteellinen lausunto tai vastaava sosiaalinen selvitys. Pedagogisen selvityksen laatimisessa hyödynnetään lapsesta aiemmin laadittua pedagogista arviota ja lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaa sekä huoltajan luvalla lapselle mahdollisesti laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa ja kuntoutussuunnitelmaa.

Erityisen tuen tarpeellisuus tulee esiopetuksen aikana tarkistaa lapsen tuen tarpeen muuttuessa. Tarkistamista varten lapsesta tehdään uusi pedagoginen selvitys. Mikäli katsotaan, että lapsi ei enää tarvitse erityistä tukea, tulee tuen lopettamisesta tehdä päätös. Tällöin lapsi siirtyy saamaan tehostettua tukea. Koska tuen vaikutuksia ei voida yleensä todeta lyhyessä ajassa, erityisen tuen lopettaminen esiopetuksen aikana on harvinaista.

4.4 Kasvun ja oppimisen tuki paikallisessa opetussuunnitelmassa

Tässä luvussa määritellään, miten kasvun ja oppimisen tuki kuvataan kokonaisuutena paikallisessa opetussuunnitelmassa. Opetussuunnitelman laadintaa koskevat tarkemmat määräykset sisältyvät luvun 4.5. yksilöllisiä suunnitelmia sekä luvun 5 eri tukimuotoja käsitteleviin alalukuihin.

Esiopetuksen opetussuunnitelman laatimisessa tehdään yhteistyötä muun var-

19 Perusopetuslaki 17 § 3 mom. (642/2010)

haikaskatuksen ja perusopetuksen kanssa. Esiopetuksen opetussuunnitelma tulee laatia yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa²⁰.

Paikallisessa opetussuunnitelmassa kuvataan kasvun ja oppimisen tuki, tuen rakenne ja järjestäminen, yleiset tavoitteet sekä eri tukimuotojen käytännön toteutus. Opetussuunnitelmassa selvitetään, miten tuen järjestämiseen liittyvä yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa toteutetaan. Opetussuunnitelmassa kuvataan henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä yhteistyö oppilashuollon palveluista vastaavien ja muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa tuen tarpeen arvioinnissa, tuen suunnittelussa ja järjestämisessä sekä käytännön toteuttamisessa.

Opetussuunnitelmassa määritellään yleisen tuen tavoitteet, järjestäminen ja toimintatavat, yhteistyö eri toimijoiden kesken sekä huoltajan ja lapsen kanssa.

Opetussuunnitelmassa määritellään tehostetun tuen tavoitteet, tuen aloittaminen ja siirtyminen takaisin yleisen tuen piiriin. Opetussuunnitelmassa määritellään myös tehostetun tuen järjestäminen ja toimintatavat, yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken sekä yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa.

Opetussuunnitelmassa määritellään erityisen tuen tavoitteet, erityisen tuen päätöksen tekeminen, tuen aloittaminen ja siirtyminen takaisin tehostetun tuen piiriin. Opetussuunnitelmassa määritellään myös erityisen tuen järjestäminen ja toimintatavat, yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken, yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa sekä huoltajan ja lapsen kuulemiseen liittyvä menettely.

Opetussuunnitelmassa kuvataan, miten yhteistyö ja tietojen luovuttaminen eri hallintokuntien välillä toteutetaan.

Lapsen tukeen liittyvien hallintopäätösten tekijät määritellään opetuksen järjestäjän johtosäännössä²¹.

4.5 Yksilölliset suunnitelmat esiopetuksessa

4.5.1 Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma

Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma on suunnitelma lapsen kasvun ja oppimisen etenemisestä ja esiopetuksessa tarvittavista järjestelyistä sekä lapsen tarvit-

20 Perusopetuslaki 15 § 2 mom. (477/2003)

21 Kuntalaki (365/1995) 14 §

semasta tuesta. Se on hyväksyttyyn opetussuunnitelmaan perustuva, kirjallinen, pedagoginen asiakirja. Sitä voidaan käyttää osana yleistä tukea ja sitä tulee käyttää tehostetun tuen aikana.²²

Oppimissuunnitelman tavoitteena on turvata lapselle hyvät kasvun ja oppimisen edellytykset. Suunnitelma lisää opettajien tietoisuutta lapsen tilanteesta ja helpottaa siten kunkin opettajan oman työn suunnittelua ja opettajien keskinäistä sekä kodin kanssa tehtävää yhteistyötä. Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmasta huoltaja saa itselleen tietoa ja voi siten paremmin tukea lastaan. Suunnitelma antaa myös pohjan lapsen kasvu- ja oppimisprosessin edistymisen arvioinnille.

Tehostettua tukea varten tehtävä lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma perustuu pedagogisessa arviossa tuotettuun tietoon. Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelman laativat opettajat yhteistyössä huoltajan ja lapsen kanssa. Laatimiseen osallistuvat tarvittaessa myös muut asiantuntijat.

Tehostettua tukea varten laadittavan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelman tulee sisältää seuraavat tiedot sen mukaan kuin lapsen esiopetuksen ja tukitoimien järjestäminen edellyttää:

- lapsen oppimisvalmiudet sekä kasvuun ja oppimiseen liittyvät erityistarpeet
- lapsen oppimisvalmiuksiin, työskentely- ja vuorovaikutustaitoihin sekä sosioemotionaalisiin taitoihin liittyvät tavoitteet
- pedagogiset ratkaisut, kuten joustavat ryhmittelyt, samanaikaisopetus, opetusmenetelmät ja työskentelytavat, kommunikointitavat, erityiset apuvälineet, oppimateriaalit ja muu tuki
- fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen oppimisympäristöön liittyvät, oppilas-huollolliset tai muut ratkaisut
- moniammatillisen yhteistyön kuvaus ja eri toimijoiden vastualueet
- yhteistyön toteuttaminen huoltajan ja lapsen kanssa, huoltajan tarjoama tuki
- lapsen mahdollinen osallistuminen muuhun varhaiskasvatustoimintaan ja kuvaus yhteistyöstä toiminnan järjestäjän kanssa
- lapsen edistymisen seuranta ja arviointi, arviointitavat ja ajankohdat sekä lapsen itsearviointi
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet

Suunnitelman laatimisessa hyödynnetään lapselle mahdollisesti osana yleistä tukea laadittua lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaa, pedagogista arvioita ja

22 Perusopetuslaki 16 a § (642/2010)

sen yhteydessä kerättyä tietoa sekä huoltajan luvalla lapselle mahdollisesti laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa ja kuntoutussuunnitelmaa.

Oppimissuunnitelmassa ei kuvata lapsen henkilökohtaisia ominaisuuksia. Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan ei voi hakea muutosta valittamalla eikä muilla muutoksenhakukeinoilla.

Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma osana yleistä tukea

Jokaiselle lapselle voidaan laatia lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma. Oppimissuunnitelman laatimisesta päätetään paikallisessa opetussuunnitelmassa. Suunnitelma sisältää soveltuvin osin samoja osa-alueita kuin tehostettua tukea varten laadittava lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma. Lasta varten pohditut tavoitteet ja tukitoimet hyödyttävät lapsen kasvua ja oppimista. Lapsen esiopetusta voidaan myös syventää tai laajentaa oppimissuunnitelman avulla, silloin kun se on perusteltua lapsen valmiuksien kannalta.

Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma tehostetun tuen aikana

Oppilaalle, joka tarvitsee kasvussaan ja oppimisessaan säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja, on annettava tehostettua tukea hänelle tehdyn oppimissuunnitelman mukaisesti. Oppilaalle järjestettävä tuki kirjataan oppimissuunnitelmaan.²³ Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma laaditaan aina lapselle, joka saa tehostettua tukea. Oppimissuunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteistyössä oppilaan ja huoltajan sekä tarvittaessa oppilaan muun laillisen edustajan kanssa²⁴. Tehostetun tuen vaiheessa tukitoimien järjestelmällinen suunnittelu tukee lapsen kasvua ja oppimista.

Erityinen tuki

Lapselle, jolle on tehty erityisen tuen päätös, laaditaan oppimissuunnitelman sijasta henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS).

Paikallisen opetussuunnitelman laadinta

Paikallisessa esiopetuksen opetussuunnitelmassa päätetään, miten lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaa käytetään osana yleistä tukea. Opetussuunnitelmassa kuvataan tehostettuun tukeen liittyvä oppimissuunnitelman käyttö. Suunnitelmassa määritellään lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelman laadinta ja seuranta, toimintatavat, yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden

23 Perusopetuslaki 16 a § (642/2010)

24 Perusopetuslaki 16 a § 1 mom. (642/2010)

kesken sekä menettelytavat huoltajan ja lapsen kanssa tehtävässä yhteistyössä. Suunnitelman sisältö kuvataan erikseen yleisen ja tehostetun tuen osalta.

4.5.2 Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma

Erityistä tukea koskevan päätöksen toimeenpanemiseksi oppilaalle on laadittava henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Suunnitelmasta tulee ilmetä oppilaan erityistä tukea koskevan päätöksen mukaisen opetuksen ja muun tuen antaminen.²⁵

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma on hyväksytyyn esiopetuksen opetussuunnitelmaan perustuva kirjallinen, pedagoginen asiakirja. Lapsen opettajat laativat suunnitelman yhteistyössä huoltajan ja lapsen ja kanssa, ellei siihen ole ilmeistä estettä. Tarvittavilta osin se valmistellaan moniammatillisena oppilashuollon yhteistyönä.

Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman tehtävänä on tukea pitkäjänteisesti lapsen yksilöllistä kasvu- ja oppimisprosessia. HOJKS on lapsen kasvuun ja oppimiseen liittyvä tavoitesuunnitelma sekä suunnitelma esiopetuksen sisällöistä, pedagogisista menetelmistä ja muista tarvittavista tukitoimista.

HOJKS:n tulee sisältää seuraavat tiedot sen mukaan kuin lapsen esiopetuksen ja tukitoimien järjestäminen edellyttää:

- lapsen oppimisvalmiudet sekä kasvuun ja oppimiseen liittyvät erityistarpeet
- lapsen oppimisvalmiuksiin, työskentelytaitoihin, sosioemotionaalisiin taitoihin sekä motorisiin taitoihin liittyvät tavoitteet
- edistymisen seuranta ja arviointi, arviointitavat ja ajankohdat sekä lapsen itsearviointi
- pedagogiset ratkaisut, kuten joustavat ryhmittelyt, samanaikaisopetus, opetusmenetelmät, työskentelytavat, kommunikointitavat, erityiset apuvälineet, oppimateriaalit ja muu tuki
- fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen oppimisympäristöön liittyvät, oppilashuollolliset tai muut ratkaisut
- erityistä tukea koskevan päätöksen mukaisten tulkitsemis- ja avustajapalveluiden, muiden opetuspalveluiden sekä tuki- ja kuntoutuspalvelujen järjestäminen ja eri toimijoiden vastualueet

25 Perusopetuslaki 17 a § (642/2010)

- kuvaus lapsen esiopetuksen järjestämisestä muun esiopetuksen yhteydessä ja/tai erityisryhmässä
- kuvaus siitä, miten erityisryhmässä esiopetusta saava lapsi integroituu muuhun esiopetukseen
- moniammatillisen yhteistyön kuvaus ja eri toimijoiden vastuualueet
- kuvaus lapsen esiopetuksen kuljetusten järjestelyistä ja vastuista sekä kuljetusta odottavan lapsen ohjauksesta ja valvonnasta
- lapsen mahdollinen osallistuminen muuhun varhaiskasvatustoimintaan ja kuvaus yhteistyöstä toiminnan järjestäjän kanssa
- yhteistyön toteuttaminen lapsen ja huoltajan kanssa, huoltajan tarjoama tuki
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet

Jos lapselle on annettu tehostettua tukea, henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman laatimisessa hyödynnetään osana tehostettua tukea tehtyä lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaa. Lisäksi hyödynnetään lapselle mahdollisesti laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa ja kuntoutussuunnitelmaa huoltajan luvalla sekä otetaan huomioon mahdollisessa pedagogisessa selvityksessä todetut asiat.

Henkilökohtaisessa opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa ei kuvata lapsen henkilökohtaisia ominaisuuksia. HOJKS asiakirjaan voidaan liittää huoltajan antamat yksilöidyt tiedonsiirtoluvat. HOJKSiin ei voi hakea muutosta valittamalla eikä muilla muutoksenhakukeinoilla.

Suunnitelma tulee tarkistaa tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran lukuvuodessa, lapsen tarpeiden mukaiseksi²⁶. Henkilökohtaista opetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa muutetaan aina lapsen tuen tarpeen tai tavoitteiden muuttuessa. Kokemukset käytetyistä esiopetusjärjestelyistä, toimintatavoista ja tukipalveluista voidaan kirjata HOJKSiin ja hyödyntää tätä tietoa suunnitelman toteutumista arvioitaessa.

Paikallisen opetussuunnitelman laadinta

Opetussuunnitelmassa määritellään henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman laadinta ja seuranta, toimintatavat, yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken sekä menettelytavat huoltajan ja lapsen kanssa tehtävässä yhteistyössä.

²⁶ Perusopetuslaki 17 a § (642/2010)

5 Kasvun ja oppimisen tukimuodot esiopetuksessa

Luvussa 5 kuvataan kasvun ja oppimisen eri tukimuodot. Luvussa kuvataan myös esiopetuksen oppilashuolto ja turvallisuuden edistäminen.

5.1 Esiopetuksen opetusjärjestelyihin liittyvä tuki

5.1.1 Erityisopetus

Erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta ja muusta lapsen tarvitsemasta, perusopetuslain mukaan annettavasta tuesta²⁷. Erityisopetus on erityisen tuen keskeinen pedagoginen osa-alue ja sen tehtävänä on tukea lapsen oppimista. Sellaisen lapsen, jolle on tehty erityisen tuen päätös, esiopetus ja muu tuki annetaan hänelle laaditun henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman mukaisesti.

HOJKS on erityisen tuen päätöksen suunnitelmallista toimeenpanoa ohjaava pedagoginen asiakirja. Siinä ratkaistaan erityisopetuksen järjestämiseen liittyvät seikat ja opetukset keskeiset tavoitteet, sisällöt sekä oppimisympäristöön ja opetusmenetelmiin liittyvät tekijät siten kuin HOJKSin laatimisen yhteydessä luvussa 4.5.2. on ohjeistettu.

Erityisopetus järjestetään lapsen etu ja opetuksen järjestämisedellytykset huomioon ottaen muun esiopetuksen yhteydessä tai osittain tai kokonaan erityisryhmässä tai muussa soveltuvassa paikassa²⁸. Opetusryhmiä muodostettaessa tulee ottaa huomioon, että kaikki oppilaat voivat saavuttaa opetussuunnitelmassa asetetut tavoitteet²⁹. Opetusryhmien muodostamisesta säädetään tarkemmin perusopetusasetuksessa³⁰.

27 Perusopetuslaki 17 § 1 mom. (642/2010)

28 Perusopetuslaki 17 § 1 ja 2 mom. (642/2010)

29 Perusopetuslaki 30 § 2 mom.

30 Perusopetusasetus 2 § (893/2010)

Esiopetuksen opettaja tarvitsee taitoa käyttää lasten erilaisia tarpeita tukevia pedagogisia menetelmiä ja työskentelytapoja. Erityisopettajalla ja erityislastentarhanopettajalla on lisäksi asiantuntijuutta, jota tarvitaan erityisopetuksen aikana.

Paikallisen opetussuunnitelman laadinta

Erityisopetuksesta päätetään erityistä tukea koskevan päätöksen yhteydessä, joka on kuvattu luvussa 4.3. Opetussuunnitelmassa määritellään, miten erityisopetus esiopetuksessa järjestetään, yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken sekä yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa.

5.1.2 Pidennetty oppivelvollisuus

Jos perusopetukselle säädettyjä tavoitteita ei lapsen vammaisuuden tai sairau- den vuoksi ilmeisesti ole mahdollista saavuttaa yhdeksässä vuodessa, alkaa oppivelvollisuus vuotta perusopetuslaissa säädettyä aikaisemmin ja kestää 11 vuotta³¹. Esiopetus voi pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oleville oppilaille annettavassa erityisopetuksessa kestää yhden tai kaksi vuotta³². Tarkoitus on vahvistaa lapsen valmiuksia niin, että hän selviytyisi opiskelustaan perusope- tuksessa mahdollisimman hyvin.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat vaikeasti vammaiset lapset. Heitä ovat muun muassa näkö- ja kuulovammaiset sekä muutoin ruumiillisesti tai henkisesti vaikeasti vammaiset tai kehityksessään viivästyneet lapset. Myös vaikea sairaus voi olla syynä pidennettyyn oppivelvollisuuteen.³³ Päätös pidennetystä oppivelvollisuudesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapselle tehdään tällöin myös päätös erityisestä tuesta. Lapsella on oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna oikeus saada esiopetusta.³⁴ Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevalla lapsella tämä oikeus alkaa sen vuoden syyslukukauden alussa, jolloin lapsi täyttää viisi vuotta. Päätös oppi- velvollisuuden pidentämisestä tarvitaan ennen esiopetuksen alkua, jotta oikeus siihen voi toteutua.

Lapsen ohjautuminen riittävän varhain tuen piiriin edellyttää yhteistyötä eri hal- lintokuntien välillä. Lapsen huoltajalle tulee antaa riittävän ajoissa tietoa piden- netyn oppivelvollisuuden eri vaihtoehtoista ja valinnan vaikutuksista. Huoltaja

31 Perusopetuslaki 25 § 2 mom.

32 Perusopetuslaki 9 § 2 mom.

33 Hallituksen esitys Eduskunnalle koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 86/1997)

34 Perusopetuslaki 17 § 4 mom. (642/2010) ja 26 a § 1 mom. (1288/1999)

päättää, osallistuuko lapsi oppivelvollisuutta edeltävään esiopetukseen. Esiopetuksen kesto ja perusopetuksen aloittaminen tulee suunnitella lapsen edistymisen, tuen tarpeen ja kokonaistilanteen perusteella.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten opetus voidaan järjestää vaihtoehtoisesti seuraavilla tavoilla:

- Lapsi aloittaa oppivelvollisuutta edeltävässä esiopetuksessa sinä vuonna, kun hän täyttää viisi vuotta, jatkaa toisen vuoden oppivelvollisuuden suorittamiseen kuuluvassa esiopetuksessa ja aloittaa tämän jälkeen perusopetuksen.
- Lapsi aloittaa pidennettyyn oppivelvollisuuteen kuuluvan esiopetuksen sinä vuonna, kun hän täyttää kuusi vuotta ja opiskelee esiopetuksessa yhden vuoden, minkä jälkeen hän aloittaa perusopetuksen.
- Lapsi aloittaa pidennettyyn oppivelvollisuuteen kuuluvan esiopetuksen sinä vuonna, kun hän täyttää kuusi vuotta ja opiskelee esiopetuksessa kaksi vuotta. Tällöin lapsi aloittaa perusopetuksen vuotta säädettyä myöhemmin³⁵ eli sinä vuonna, kun hän täyttää 8 vuotta. Perusopetuksen myöhemmästä aloittamisesta on tehtävä erillinen hallintopäätös.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevalle, erityistä tukea saavalle lapselle laaditaan aina henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma esiopetuksen alkaessa. HOJKSin laatimisessa hyödynnetään huoltajan luvalla lapselle mahdollisesti laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa ja kuntoutussuunnitelmaa.

Jos lapsi ei enää kuulu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin, tule tehdä päätös pidennetyn oppivelvollisuuden päättämisestä, jolloin lapsi siirtyy yleisen oppivelvollisuuden piiriin.

Paikallisen opetussuunnitelman laadinta

Opetussuunnitelmassa määritellään pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten esiopetuksen järjestäminen, toimintatavat, yhteistyö muun varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kanssa, muu yhteistyö sekä eri toimijoiden vastuut ja työnjako, yhteistyö huoltajan ja lapsen kanssa sekä huoltajan ja lapsen kuulemiseen liittyvä menettely.

35 Perusopetuslaki 27 §

5.2 Esiopetuksen muu tuki

5.2.1 Yhteistyö kodin kanssa

Opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa³⁶. Opetus ja kasvatusta tulee järjestää yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa siten, että jokainen oppilas saa oman kehitystasonsa ja tarpeidensa mukaista opetusta, ohjausta ja tukea³⁷. Lapsi elää samanaikaisesti kodin, esiopetuksen ja muun mahdollisen varhaiskasvatuksen vaikutuspiirissä. Tämä edellyttää näiden kasvatusyhteisöjen vuorovaikutusta ja yhteistyötä lapsen kokonaisvaltaisen hyvän kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemisessa. Vuorovaikutus kodin kanssa lisää opettajan lapsen tuntemusta ja auttaa esiopetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa.³⁸

Huoltajalla on ensisijainen vastuu lapsensa kasvatuksesta ja oman lapsensa tuntemus³⁹. Esiopetuksen henkilöstö tukee kotien kasvatustehtävää ja vastaa osaltaan lapsen kasvatuksesta esiopetuksen aikana⁴⁰.

Kasvatukseen liittyvän kumppanuuden tavoitteena on edistää lasten kasvua, kehitystä ja oppimista sekä lisätä turvallisuutta ja hyvinvointia esiopetuksessa. Lapsen viihtyvyyden, kasvamisen ja oppimisen kannalta on tärkeää luoda luotamuksellinen yhteys esiopetuksen henkilöstön ja huoltajien kanssa.

On tärkeää, että huoltajilla on mahdollisuus osallistua esiopetuksen kasvatus-työn tavoitteiden asettamiseen, suunnitteluun ja arviointiin yhdessä opettajien ja lasten kanssa. Esiopetuksen henkilöstön on oltava yhteistyössä huoltajan kanssa niin, että hän voi osaltaan tukea lapsensa kasvua ja oppimista esiopetuksessa. Kodin kanssa tehtävää yhteistyötä toteutetaan sekä yhteis- että yksilötasolla.

Vastuu kodin kanssa tehtävän yhteistyön kehittämisestä on esiopetuksen järjestäjällä. Yhteistyö edellyttää esiopetuksen henkilöstön aktiivisuutta ja aloitteellisuutta sekä keskustelua ja tiedottamista huoltajan, opettajan ja lapsen oikeuksista sekä velvollisuuksista. Yhteistyön lähtökohtana on eri osapuolien

36 Perusopetuslaki 3 § 3 mom.

37 Perusopetuslaki 3 § 2 mom., Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (Tuntijakoasetus) (1435/2001) 4 § 1 mom. ja 5 § 1 mom.

38 Perusopetuslaki 3 § 2 mom., Tuntijakoasetus 2, 3 ja 4 §

39 Lastensuojelulaki (417/2007) 2 § 1 mom.

40 Lastensuojelulaki (417/2008) 2 § 2 mom.

keskinäinen kunnioitus. Kodin kanssa tehtävässä yhteistyössä otetaan huomioon perheiden erilaisuus, yksilölliset tarpeet sekä perheen kieli- ja kulttuuri-tausta.

Huoltajille annetaan tietoa esiopetuksen opetussuunnitelmasta, esiopetuksen järjestämisestä, lapsen tuen tarpeista ja tuen saannin mahdollisuuksista ja huoltajan mahdollisuudesta osallistua kodin ja esiopetuksen väliseen yhteistyöhön sekä esiopetusyhteisön hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen. Huoltajille tulee antaa tietoa myös esiopetuksen oppilashuollon toiminnasta⁴¹ sekä esiopetusyksikön toimintamalleista ja tiedottamiskäytänteistä erilaisissa ongelma-, onnettomuus- ja kriisitilanteissa.

Käsiteltäessä yksittäisen lapsen tukea koskevaa asiaa, huoltajalle tulee antaa tietoa lasta koskevien tietojen käsittelyyn, tietojensaantiin ja niiden luovuttamiseen sekä salassapitoon liittyvistä kysymyksistä. Huoltajan kanssa tulee käydä läpi esimerkiksi huoltajan yksilöidyn kirjallisen suostumuksen merkitys lasta koskevan asian käsittelyssä sekä yhteistyön merkitys lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemisessa⁴². Esiopetuksen loppuvaiheessa huoltajalle tulee antaa tietoa ja mahdollisuus keskustella lapsen koulunkäynnin aloittamiseen liittyvistä kysymyksistä ja mahdollisista erityistarpeista lapsen opettajien ja oppilashuollon asiantuntijoiden kanssa⁴³.

Esiopetuksen aikana jatketaan muussa varhaiskasvatuksessa toteutettavaa yhteistyötä huoltajan kanssa ja luodaan pohjaa myös huoltajien keskinäiselle vuorovaikutukselle sekä myöhemmälle kodin ja koulun yhteistyölle. Erilaisia kodin ja esiopetuksen vuoropuhelua tukevia yhteistyömuotoja kehitetään koko esiopetuksen ajan ja erityisesti siirryttäessä muusta varhaiskasvatuksesta esiopetukseen tai esiopetuksesta alkuopetukseen. Tieto- ja viestintätekniikkaa voidaan käyttää parantamaan ja monipuolistamaan tiedon kulkua ja yhteydenpitoa kodin ja esiopetuksen välillä. Yhteistyö järjestetään siten, että oppilashuollon ja moniammatillisen yhteistyöverkoston avulla lapsen kasvua, oppimista ja hyvinvointia voidaan tukea.

41 Perusopetuslaki 31 a § 3 mom. (642/2010), 3 § 3 mom., Neuvolatoimintaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa säätelevä valtioneuvoston asetus 4 § 2 mom., 9 § 1 mom. 3 kohta, 13 ja 14 §, 15 § 3 mom. ja Lastensuojelulaki 9 ja 12 §

42 Perusopetuslaki 31 a § 3 ja 4 mom. (642/2010), 40 §, 41 § 4 mom. (642/2010) ja 41 § 1, 2 ja 3 mom.

43 Perusopetuslaki 3 § 2 ja 3 mom., Neuvolatoimintaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa säätelevä valtioneuvoston asetus 4 § 2 mom., 9 § 1 mom. 3 kohta, 13 ja 14 §, 15 § 3 mom.

Paikallisen opetussuunnitelman laadinta

Opetussuunnitelma laaditaan yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa⁴⁴. Tällöin otetaan huomioon myös muiden kasvatuksen kannalta keskeisten toimijoiden kuten muun varhaiskasvatuksen henkilöstön osallistuminen yhteistyöhön sekä tiedonkulun sujuvuus.

Kodin kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteet, toimintatavat, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken määritellään paikallisessa opetussuunnitelmassa. Toimintatapoja määriteltäessä otetaan huomioon kodin kanssa tehtävä yhteistyö koko yhteisön tasolla, esiopetusryhmien tasolla sekä yksittäistä lasta koskien. Opetussuunnitelmassa kuvataan myös huoltajien osallisuuteen sekä huoltajille tiedottamiseen liittyvät periaatteet. Suunnitelman tulee sisältää myös yhteistyön toteutumisen seurantaan ja arviointiin liittyvät menettelytavat sekä kuvaus menettelytavoista yhteistyöhön liittyvissä ongelmatilanteissa.

5.2.2 Tulkitsemis- ja avustajapalveluiden järjestäminen

Vammaisella ja muulla tukea tarvitsevalla oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät perusopetuslain mukaiset tulkitsemis- ja avustajapalvelut⁴⁵. Tulkitsemis- ja avustajapalveluiden tarkoituksena on taata esiopetuksessa lapselle kasvun ja oppimisen perusedellytykset ja mahdollisimman esteetön oppimisympäristö.

Lapsi voi tarvita tulkitsemista esimerkiksi kuulovamman tai kielellisen erityisvaikeuden takia. Hän voi tarvita myös puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja, kuten erilaisia symbolijärjestelmiä puutteellisten kommunikaatiotaitojensa vuoksi. Kielellisen vuorovaikutuksen mahdollisuus ja tukeminen kaikkina esiopetuspäivinä edistää lapsen kehitystä, sosiaalista kasvua ja osallisuutta esiopetusyhteisössä. Tavoitteena on, että sekä toiset lapset että lapsen kanssa toimivat aikuiset tuntevat lapsen tavan kommunikoida. Lapsen omien kommunikaatiotaitojen kehittäminen mahdollistaa tasavertaisen vuorovaikutuksen muiden kanssa. Kieli on oppimisen keskeinen väline ja kielen kehittyminen vaikuttaa ajattelun ja tunteiden kehitykseen sekä lapsen identiteetin muotoutumiseen.

Lapsen kanssa työskentelevät suunnittelevat yhdessä kommunikoinnin tuen eri oppimistilanteissa hyödyntäen tarvittaessa eri asiantuntijoita. Lisäksi suunnitel-

44 Perusopetuslaki 15 § 2 mom. (477/2003)

45 Perusopetuslaki 31 § 1 mom. (477/2003)

laan muutkin tukitoimet, kuten lapsen sijoittuminen esiopetustilassa, yksilölliset oppi- ja opetusmateriaalit sekä lapsen mahdollisesti tarvitsemat apuvälineet. Tulkitsemisessa avustava henkilö voi tukea oppimistilanteissa yhtä tai useampaa lasta samanaikaisesti. Myös opettaja voi tukea esiopetuksessa lapsia kommunikoinnissa viittomien tai muiden symbolien avulla.

Avustajan antaman tuen tulee edistää lapsen itsenäistä selviytymistä ja omatoimisuutta sekä myönteisen itsetunnon kehittymistä. Avustajapalvelun tavoitteena on tukea yksittäistä lasta siten, että hän kykenee ottamaan yhä enemmän itse vastuuta työskentelystään.

Avustajan antama tuki voidaan suunnata yksittäiselle lapselle tai koko esiopetusryhmälle. Lapsikohtainen tuki voi olla osa- tai kokoaikaista. Opettajan tehtävänä on suunnitella, opettaa sekä arvioida lapsen ja koko ryhmän kasvua ja oppimista. Avustaja tukee lasta kasvuun ja oppimiseen sekä niitä tukevaan kuntoutukseen liittyvien tehtävien suorittamisessa opettajan tai terapeuttien ohjeiden mukaisesti ja osallistuu tarvittaessa tuen suunnitteluun. Hän ohjaa lasta esiopetuksen päivittäisissä tilanteissa.

Tulkitsemis- ja avustajapalveluiden järjestämisestä päättää opetuksen järjestäjä. Lapsen tulkitsemis- ja avustajapalveluiden tarve, määrä ja laatu arvioidaan lapsen opettajien ja oppilashuollon henkilöstön yhteistyönä hyödyntäen lapsen huoltajan antamia tietoja ja mahdollisten ulkopuolisten asiantuntijoiden lausuntoja.

Tulkitseminen ja avustaminen osana yleistä tukea

Lapsi saattaa tarvita tulkitsemis- tai avustajapalveluja ilman, että hänellä on tarvetta muuhun tukeen. Etenkin avustajapalvelun tarve saattaa olla myös lyhytaikainen.

Oikea-aikainen ja riittävä tulkitsemisapu ja mahdollisuus puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikaatiokeinoihin tukee lapsen kasvua ja oppimista ja ehkäisee oppimisvaikeuksien syntymistä ja vaikeutumista. Avustajan antama tuki parantaa yksittäisen lapsen tai esiopetusryhmän kasvun ja oppimisen edellytyksiä. Sen avulla voidaan joskus ehkäistä kokonaan tehostetun tai erityisen tuen tarve.

Tulkitseminen ja avustaminen tehostetun tuen aikana

Ennen tehostetun tuen aloittamista, osana pedagogista arviota arvioidaan lapsen tulkitsemis- ja avustajapalvelujen tarve. Jos lapsi on saanut tulkitsemis- ja avustajapalveluja yleisen tuen aikana, arvioidaan niiden riittävyys ja vaikutus.

Tehostetun tuen alkaessa laadittavaan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan kirjataan lapsen tarvitsemat tulkitsemis- ja avustajapalvelut, niiden tavoitteet, järjestäminen ja seuranta. Tulkitsemis- ja avustamispalveluiden tarve saattaa lisääntyä tai tuen muodot tarvitsevat uudelleen arviointia tehostetun tuen aikana. Tarvittavat muutokset kirjataan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan.

Tulkitseminen ja avustaminen erityisen tuen aikana

Lapsen tehostetun tuen aikana saamien tulkitsemis- ja avustajapalveluiden riittävyys ja vaikutus sekä tulkitsemis- ja avustajapalvelujen tarve jatkossa arvioidaan pedagogisessa selvityksessä. Erityisen tuen päätöksessä päätetään oppilaan tulkitsemis- ja avustajapalveluista.⁴⁶ Lapselle laaditaan erityisen tuen päätöksen jälkeen HOJKS, jossa kuvataan lapselle järjestettävät tukipalvelut sekä henkilöt, jotka osallistuvat tukipalvelujen järjestämiseen, heidän vastuualueensa ja tukipalvelujen toteutumisen seuranta. Tulkitsemisen ja avustamisen määrä ja laatu määritellään yksilöllisesti yhdessä muiden tukitoimien kanssa. Erityisen tuen aikana lapsi tarvitsee usein yksilöllisesti kohdennettuja tukipalveluja.

Paikallisen opetussuunnitelman laadinta

Tulkitsemis- ja avustajapalveluiden järjestämisen tavoitteet, toimintatavat, hallinnolliset käytänteet sekä yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken määritellään opetussuunnitelmassa.

5.3 Esiopetuksen oppilashuolto ja turvallisuuden edistäminen

5.3.1 Oppilashuolto

Oppilashuollolla tarkoitetaan lapsen hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Oppilashuoltoon sisältyvät opetuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut, jotka ovat kansanterveyslaissa tarkoitettu kouluterveydenhuolto sekä lastensuojelulaissa tarkoitettu koulunkäynnin tukeminen.⁴⁷ Esiopetuksessa olevan lapsen yksilölliset terveystarkastukset ja yksilöllinen terveystarkastus neuvonta järjestetään kansanterveystarkastuslain mukaisina neuvolapalveluina.⁴⁸

46 Perusopetuslaki 17 § 2 ja 3 mom. (642/2010)

47 Perusopetuslaki 31 a § 1 mom. (477/2003) ja 2 mom. (642/2010) , Lastensuojelulaki 9 §

48 Kansanterveystarkastuslaki 14 § 1 mom. 1 kohta

Esiopetuksen oppilashuolto on osa muun varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen oppilashuollollista jatkumoa. Esiopetuksen oppilashuolto kuuluu kaikille esiopetusyksikössä työskenteleville sekä oppilashuoltopalveluista vastaaville viranomaisille. Sitä toteutetaan yhteistyössä huoltajan ja lapsen kanssa.⁴⁹ Esiopetuksen oppilashuolto on sekä yhteisöllistä että yksilöllistä tukea. Oppilashuollolla edistetään lapsen tasapainoista ja tervettä kasvua ja kehitystä sekä tuetaan oppimista.

Oppilashuollon tehtävänä on osana esiopetusyhteisön toimintakulttuuria kehittää hyvinvointia tukevaa oppimisympäristöä ja vahvistaa yhteisöllistä toimintakulttuuria. Yhteisöllisyyttä tuetaan edistämällä huoltajan ja lapsen osallisuutta esiopetusyhteisön hyvinvoinnin kehittämiseksi. Lapsen osallisuutta tuettaessa otetaan huomioon lapsen ikä, kehitystaso sekä muut edellytykset ja tarpeet. Esiopetuksen oppilashuollolla edistetään myönteistä vuorovaikutusta ja keskinäisen huolenpidon ilmapiiriä sekä puututaan tarvittaessa ongelmiin. Tavoitteena on luoda terve ja turvallinen kasvu- ja oppimisympäristö, suojata mielen-terveyttä ja ehkäistä syrjäytymistä sekä edistää esiopetusyhteisön hyvinvointia.

Esiopetuksen oppilashuollossa kehitetään, seurataan ja arvioidaan koko yhteisön ja esiopetusryhmien hyvinvointia sekä huolehditaan siitä, että lapsen yksilölliset kasvuun ja kehitykseen sekä terveyteen liittyvät tarpeet otetaan huomioon esiopetuksen arjessa.⁵⁰

Oppilashuollossa pyritään kasvun ja oppimisen esteiden, oppimisvaikeuksien sekä muiden ongelmien ehkäisemiseen, tunnistamiseen, lieventämiseen ja poistamiseen mahdollisimman varhain. Ehkäisevä lastensuojelu ja terveyden edistämiseen kuuluvat vuosittaiset terveystarkastukset ja tarpeenmukainen terveysneuvonta vahvistavat ongelmien ennaltaehkäisyä, niiden varhaista tunnistamista ja tuen järjestämistä.⁵¹ Oppilashuollon tehtävänä on seurata ja tukea jokaisen lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja tarvittaessa tukea lasta ja puuttua hyvinvoinnissa tapahtuviin muutoksiin yhteistyössä huoltajan kanssa. Oppilashuollon yhteistyössä sovitaan menettelytavoista ehkäisevän lastensuojelutyön ja terveydenhuoltoon kuuluvan erityisen tuen toteuttamisessa. Yhteis-

49 Perusopetuslaki 31 a § 1 mom. (477/2003) ja 2 mom. (642/2010) ja Kansanterveyslaki (66/1972) 14 § 1 mom. 1 kohta, Lastensuojelulaki 9 §

50 Perusopetuslaki 3 § 2 mom. (477/2003), Neuvolatoimintaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon säätelevä valtioneuvoston asetus 12 ja 13 §, 15 § 3 ja 4 mom., Lastensuojelulaki 9 §

51 Perusopetuslaki 16 ja 16 a, 17 ja 17 a § (642/2010), Lastensuojelulaki 3 ja 3a § (88/2010), 8, 9 ja 12 §, Neuvolatoimintaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon säätelevä valtioneuvoston asetus 4 §, 9 § 1 mom. 3 kohta, 13 ja 14 §, 15 § 3 mom.

työssä ja toimintaohjeissa tulee ottaa huomioon lapsen kasvun ja kehityksen mahdollinen vaarantuminen kasvuympäristössä olevien riskitekijöiden johdosta sekä lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus lastensuojelutarpeen selvittämiseksi.⁵²

Oppilashuoltotyötä ohjaavat luottamuksellisuus, kunnioittava suhtautuminen lapseen ja huoltajaan sekä heidän osallisuutensa tukeminen. Työssä tulee turvata se, että huoltajan ja lapsen näkemyksiä kuunnellaan. Esiopetuksen oppilashuoltotyöstä ja sen toimintaan liittyvistä menettelytavoista tulee antaa tietoa huoltajalle. Huoltajalle tulee antaa tietoa siitä, miten lasta koskevan oppilashuollollisen asian vireillepano ja valmistelu tapahtuu.⁵³

Esiopetuksen oppilashuoltoa koordinoidaan ja kehitetään oppilashuollon moniammatillisessa yhteistyössä, esimerkiksi oppilashuoltoryhmässä. Yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa⁵⁴ sovitaan yhteistyön yleisistä periaatteista ja rakenteista, käytännön toiminnan järjestämisestä, keskinäisestä työnjaosta ja vastuisista. Yhteistyön järjestämisessä otetaan huomioon myös muiden viranomaisten tai yhteistyökumppaneiden kanssa tehtävä yhteistyö terveyteen ja turvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä.

Oppilashuoltotyötä suunniteltaessa sovitaan erikseen sekä esiopetuksen oppilashuollon järjestämiseen, yhteisölliseen terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen että yksittäisen lapsen tukemiseen ja hänen asioidensa käsittelyyn liittyvät periaatteet ja toimintatavat. Yhteisön terveyttä ja hyvinvointia edistävää toimintaa voidaan kehittää laajassa moniammatillisessa yhteistyössä. Tällöin oppilashuollon yhteistyöhön voi osallistua eri toimijoita salassapidon estämättä toisin kuin yksittäistä oppilasta koskevassa asiassa⁵⁵, jonka käsittely kuvataan luvussa 5.3.3.

Esiopetuksen ruokailu

Opetukseen osallistuvalla on annettava jokaisena työpäivänä tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu, täysipainoinen maksuton ateria⁵⁶. Ruokailuhetki

52 Lastensuojelulaki 3 ja 3 a § (88/2010), 25 § 1 mom., Neuvolatoimintaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa säätelevä valtioneuvoston asetus 13 ja 18 §

53 Perusopetuslaki 31 a § 3 ja 4 mom. (642/2010)

54 Perusopetuslaki 15 § 2 mom. (477/2003)

55 Perusopetuslaki 31 a § 3 mom. (642/2010)

56 Perusopetuslaki 31 § 2 mom.

on lapselle tärkeä ja se tukee lapsen tervettä kasvua ja kehitystä osana esiopetusta. Ruokailun järjestämisessä ja ohjauksessa otetaan huomioon ruokailun terveydellinen ja sosiaalinen merkitys, terveys-, ravitsemus- ja tapakasvatuksen tavoitteet sekä ruokailutauon virkistystehtävä. Lapsille annetaan mahdollisuus osallistua ruokailun suunnitteluun ja toteuttamiseen, mikä tukee osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

Ruokailun järjestämisessä tarvitaan yhteistyötä esiopetuksen henkilöstön ja ruokailusta vastaavan henkilöstön kesken. Yhteistyössä huoltajan ja lapsen sekä terveydenhuollon henkilöstön kanssa sovitaan tukitoimista ja seurannasta lapsen yksilöllisissä ravitsemukseen sekä terveyden tai sairauden hoitoon liittyvissä tarpeissa.⁵⁷

5.3.2 Turvallisuuden edistäminen

Opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön⁵⁸. Siihen kuuluu fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen turvallisuus. Opetuksen järjestämisen lähtökohtana on lasten ja esiopetuksen henkilöstön turvallisuuden takaaminen kaikissa tilanteissa. Oppimisympäristön turvallisuuden edistäminen on osa yhteisön toimintakulttuuria. Se tulee ottaa huomioon kaikessa toiminnassa.

Oppilashuollon tavoitteena on tukea toimintakyvyn säilymistä myös fyysistä ja psyykkistä turvallisuutta vaarantavissa tilanteissa. Erilaisissa ongelma-, onnettomuus- ja kriisitilanteissa sekä niiden edellyttämässä jälkihoidossa huolehditaan lapsen ja koko yhteisön tarvitsemasta psykososiaalisesta tuesta.

Opetussuunnitelman yhteydessä on laadittava suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Suunnitelma tulee toimeenpanna ja sen noudattamista ja toteutumista tulee valvoa.⁵⁹

Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisy sekä siihen puuttuminen kuuluu kaikille esiopetuksessa työskenteleville⁶⁰. Väkivalta, kiusaaminen tai häirintä voi olla suoraa tai epäsuoraa sanallista tai fyysistä voimankäyttöä tai sosiaalista

57 Perusopetuslaki 3 § 2 mom., 31 a § 1 mom., Neuvolatoimintaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa säätelevä valtioneuvoston asetus 13 §

58 Perusopetuslaki 29 § 1 mom.

59 Perusopetuslaki 29 § 2, 3 ja 4 mom.

60 Perusopetuslaki 29 §, Neuvolatoimintaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa säätelevä valtioneuvoston asetus 12 § ja 15 § 4 mom.

manipulointia, joka loukkaa ihmisen fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista koskemattomuutta. Tekijänä voi olla lapsi, aikuinen tai esiopetusyhteisön ulkopuolinen henkilö.

Kiusaamisella tarkoitetaan systemaattista, tahallista ja toistuvaa samaan henkilöön tai ryhmään kohdistuvaa sanallista tai fyysistä kielteistä toimintaa. Kiusaamiselle on ominaista kiusaajan ja kiusatun välinen voimasuhteiden epätasapaino. Tavallista on myös se, että kiusaaminen tapahtuu ryhmässä. Häirintä voi näyttäytyä epäasiallisena kohteluna ja puheena, joka voi sisältää sukupuoleen liittyviä vihjailevia ilmeitä, eleitä tai puheita tai ei-toivottuna fyysisenä kosketuksena. Kiusaamisen ja häirinnän lisäksi yhteisössä voi esiintyä myös muuta ei-toivottua tai aggressiivista ja väkivaltaista käyttäytymistä. Väkivallalla tarkoitetaan tarkoituksellista itseen, toiseen henkilöön, ryhmään tai yhteisöön kohdistettua fyysisen voiman tai vallan käyttöä, uhkailua tai toteutettua. Sen seurauksena voi olla vamma, psyykinen haitta tai kehitykseen liittyvä vaikeus. Kaikkiin näihin tilanteisiin on puututtava.

Lapsille, heidän huoltajilleen ja esiopetuksen henkilöstölle tulee antaa myös tietoa kiusaamisen, väkivallan, ja häirinnän erilaisista ilmenemistavoista, ennaltaehkäisystä ja esiopetuksen toimintatavoista näissä tilanteissa.

Fyysistä turvallisuutta edistetään huolehtimalla rakennukseen, opetustiloihin, välineisiin, opetusjärjestelyihin, opetustilanteisiin sekä esiopetusyhteisön ulkopuolella tapahtuvaan esiopetukseen liittyvistä turvallisuustekijöistä⁶¹. Turvallisuuden edistämiseen kuuluvat myös esiopetuksen kuljetuksiin, tapaturmien ennaltaehkäisyyn ja tietoturvallisuuteen liittyvät tekijät.

Kuljetusten odotusaikojen valvonnasta ja ohjatusta toiminnasta sekä matkojen aikaisesta turvallisuudesta huolehditaan sopimalla yhteisistä menettelytavoista⁶². Niistä sekä kuljetusjärjestelyistä annetaan tietoa lapselle ja huoltajalle.

Tapaturmien ehkäisyyn liittyvässä ohjeistuksessa otetaan huomioon tapaturmien torjunnan kansalliset linjaukset sekä toiminnan edellyttämä yhteistyö. Oppilashuollon yhteistyössä sovitaan tapaturmien ennaltaehkäisyyn, ensiapuun, hoitoon ohjaukseen ja tapaturmien seurantaan liittyvistä menettelytavoista. Niistä annetaan tietoa lapselle ja huoltajalle.

61 Perusopetuslaki 29 § 1 mom., Työturvallisuuslaki (738/2002) 9 ja 10 §, Terveydensuojelulaki (763/1994) 26 ja 27 §

62 Perusopetuslaki 32 § 1 mom. (1139/2003) ja 32 § 4. mom., Neuvolatoimintaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa säätelevä valtioneuvoston asetus 12 §

Turvallisuuden edistämisessä ja turvallisuutta vaarantavien tilanteiden ennaltaehkäisyssä otetaan huomioon sekä turvallisuutta ohjaava lainsäädäntö, esiopetukseen laaditut turvallisuusohjeet että muut paikalliset turvallisuutta koskevat linjaukset. Paikallisessa opetussuunnitelmassa näitä ohjeita sovitetaan yhteen.

Esiopetuksen turvallisuutta ohjaavat myös työturvallisuuslaki ja sen mukainen työsuojelun toimintaohjelma⁶³. Muita turvallisuutta ohjaavia säädöksiä ovat pelastuslain- ja asetuksen edellyttämä ajan tasalla oleva pelastussuunnitelma⁶⁴. Pelastussuunnitelmasta on tiedotettava esiopetuksen koko henkilökunnalle.

Esiopetuksen järjestäjä vastaa siitä, että esiopetuksessa on turvallisuutta koskevat toimintaohjeet. Esiopetusyhteisön terveellisyyttä ja turvallisuutta sekä toimintaohjeiden toteutumista seurataan ja arvioidaan suunnitelmallisesti yhteistyössä terveydenhuollon ja muiden tarvittavien viranomaisten kanssa⁶⁵. Paikallinen yhteistyö muun varhaiskasvatuksen ja opetustoimen eri toimijoiden ja muiden viranomaisten kanssa tukee tarkoituksenmukaista toimintaa turvallisuutta vaarantavissa tilanteissa ja niiden ennaltaehkäisyssä⁶⁶.

5.3.3 Henkilötietojen käsittely, salassapito ja tietojen luovuttaminen

Henkilötietojen käsittelyssä lähtökohtana on luottamuksellisuus ja yhteistyö lapsen huoltajan kanssa.

Kun oppilashuoltotyössä käsitellään yksittäistä oppilasta koskevaa asiaa, asian käsittelyyn voivat osallistua ne oppilaan opetukseen ja oppilashuollon järjestämiseen osallistuvat, joiden tehtäviin oppilaan asian käsittely välittömästi kuuluu⁶⁷. Tällaisia henkilöitä voivat olla rehtori tai koulun johtaja, luokanvalvoja tai oppilaan opettaja, kouluterveydenhoitaja, erityisopettaja, oppilaan kanssa työskentelevä koulunkäyntiavustaja, koulupsykologi, koulukuraattori ja yläluokilla myös opinto-ohjaaja ja tarvittaessa koululääkäri ja lastensuojelun sosiaalityöntekijä⁶⁸. Esiopetuksessa lapsen asian käsittelyn voidaan katsoa kuuluvan välittömästi li-

63 Työturvallisuuslaki (738/2002) 8, 9 ja 10 §

64 Pelastuslaki (468/2003) 9 § 3 mom., Pelastusasetus (787/2003) 9 ja 10 §

65 Perusopetuslaki 29 § 2 mom. (477/2003), Neuvolatoimintaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa säätelevä valtioneuvoston asetus 12 §, Työturvallisuuslaki 9 ja 10 §

66 Perusopetuslaki 29 ja 32 §, Pelastuslaki 9 § 3 mom., Pelastusasetus 9 ja 10 §, Poliisilaki (493/1995) 1 § 1 mom. ja 1 § 2 mom. (21/2001), Työturvallisuuslaki 8 §

67 Perusopetuslaki 31 a § 3 mom. (642/2010)

68 Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö 4/2010 vp

säksi päiväkodin johtajalle, esiopetuksen opettajalle ja erityislastentarhanopettajalle. Ratkaisu asian käsittelyyn osallistuvista tehdään kuitenkin kunkin käsiteltävän asian ja aiheen perusteella erikseen. Oppilaan huoltajan tai muun laillisen edustajan kirjallisella suostumuksella tai niin kuin laissa erikseen säädetään oppilaan asian käsittelyyn voi osallistua myös muita tarvittavia tahoja⁶⁹.

Käsiteltäessä yksittäistä oppilasta koskevaa asiaa oppilashuoltotyössä kirjataan asian vireillepanija, aihe, päätetyt jatkotoimenpiteet ja niiden perustelut, asian käsittelyyn osallistuneet sekä se, mitä tietoja ja kenelle oppilaasta on annettu. Henkilötietojen käsittelystä vastaa rekisterinpitäjänä opetuksen järjestäjä.⁷⁰

Oppilashuoltotyössä käsitellään monia lasta ja hänen perhettään koskevia tietoja, jotka ovat lainsäädännön mukaan salassa pidettäviä⁷¹. Salassapidolla tarkoitetaan asiakirjan pitämistä salassa ja kieltoa ilmaista tietoa suullisesti eli vaihtolovelvollisuutta sekä kieltoa käyttää salaista tietoa omaksi eduksi tai toisen vahingoksi.

Salassa pidettäviä ovat mm. tiedot lasten ja heidän perheenjäsentensä henkilökohtaisista oloista, kuten elintavoista, vapaa-ajan harrastuksista, perhe-elämästä, poliittisesta vakaumuksesta, yksityiselämän piirissä esitetyistä mielipiteistä ja osallistumisesta yhdistystoimintaan, sekä tiedot taloudellisesta asemasta, terveydentilasta ja vammaisuudesta.

Salassa pidettäviä ovat myös tiedot tehostetun ja erityisen tuen antamisesta sekä tuen antamiseen liittyvät muut tiedot. Salassa pidettäviä ovat myös oppilashuoltoa koskevat asiakirjat ja niihin sisältyvät tiedot, tiedot oppilaalle suoritetusta psykologisesta testistä tai soveltuvuuskokeesta. Lapselle esiopetuksen päätteeksi annettavat osallistumistodistukset ovat julkisia.⁷²

Salassapitovelvollisia ovat esiopetuksesta vastaava rehtori tai päiväkodin johtaja, opettajat, opetusharjoittelijat, koulunkäyntiavustajat, terveydenhuollon edustajat, koulukuraattorit, koulupsykologit sekä esiopetuksen järjestämisestä vastaavien toimielinten jäsenet⁷³. Myöskään muut esiopetuksen järjestäjän pal-

69 Perusopetuslaki 31 a § 3 mom. (642/2010)

70 Perusopetuslaki 31 a § 4 mom. (642/2010)

71 Perusopetuslaki 40 § (642/2010), Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 § 1 mom. 30 kohta

72 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 24 § 1 mom. 25, 29 ja 30 kohta

73 Perusopetuslaki 40 § 1 mom. (642/2010)

veluksessa olevat henkilöt kuten päivähoidon henkilöstö eivät saa sivullisille ilmaista tietoonsa saamiaan salassa pidettäviä tietoja eivätkä luovuttaa salassa pidettäviä tietoja sisältäviä asiakirjoja.

Oppilashuoltotyöhön osallistuvilla on salassapitosäännösten estämättä myös esiopetuksessa oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä oppilaan opettajalle ja perusopetuslain mukaisesta esiopetuksesta ja toiminnasta vastaavalle viranomaiselle oppilaan opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot⁷⁴.

Tiedon luovuttaja joutuu harkitsemaan esimerkiksi sitä, onko kysymys sellaisesta tiedosta, joka on välttämätön lapsen itsensä tai muiden lasten turvallisuuden varmistamiseksi. Luovutettava tieto voi koskea muun muassa sellaista lapsen sairautta, joka tulee ottaa opetustilanteissa huomioon. Vaikka tiedon luovuttamiselle olisikin edellä todettu lain tarkoittama peruste, yhteistyön ja luottamuksen rakentamiseksi ja turvaamiseksi on syytä pyrkiä aina ensisijaisesti hankkimaan huoltajan suostumus salassa pidettävän tiedon luovuttamiseen.

Huoltajan yksilöidyllä kirjallisella suostumuksella voidaan opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömiä salassa pidettäviä tietoja pyytää myös muilta tahoilta⁷⁵. Esiopetuksen järjestäjällä on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada maksutta lapsen esiopetuksen järjestämiseksi välttämättömät tiedot sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaiselta, muulta sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajalta sekä terveydenhuollon ammattihenkilöltä⁷⁶.

Jos oppilas siirtyy toisen opetuksen järjestäjän perusopetuslain mukaisesti järjestämään opetukseen, myös esiopetukseen, aikaisemman opetuksen järjestäjän on salassapitosäännösten estämättä viipymättä toimitettava oppilaan opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot uudelle opetuksen järjestäjälle. Uudella opetuksen järjestäjällä on myös pyynnöstä oikeus saada vastaavat tiedot.⁷⁷

74 Perusopetuslaki 40 § 2 mom. (642/2010)

75 Perusopetuslaki 40 § 3 mom. (642/2010)

76 Perusopetuslaki 41 § 4 mom. (642/2010)

77 Perusopetuslaki 40 § 4 mom. (642 /2010)

5.3.4 Oppilashuollon ja turvallisuuden edistäminen paikallisessa opetussuunnitelmassa

Esiopetuksen opetussuunnitelma laaditaan kokonaisuutena ja myös oppilashuollon ja turvallisuuden edistämisen sekä kodin kanssa tehtävän yhteistyön osalta yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa⁷⁸. Opetussuunnitelman laatimisessa tehdään tarvittaessa yhteistyötä myös muiden viranomaisten ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Opetussuunnitelmaa laadittaessa otetaan huomioon kunnan muut lasten ja nuorten hyvinvointia ja turvallisuutta koskevat linjaukset.

Paikallisessa opetussuunnitelmassa tulee kuvata oppilashuollon yhteistyön järjestäminen, sen rakenne, tavoitteet ja toimintatavat. Opetussuunnitelmassa kuvataan yhteisöllinen ja yksilöllinen tuki ja yhteistyö. Tällöin otetaan huomioon lapsen ikä ja sekä tuen tarve tilanteissa, joissa lapsen terve kasvu ja kehitys voi vaarantua. Opetussuunnitelman tulee sisältää hyvinvointia ja turvallisuutta edistävät, ongelmien ennaltaehkäisyä ja lapsen suojelua koskevat menettelytavat sekä kuvaus kouluyhteisön toiminnasta äkillisissä kriiseissä, uhka- ja vaaratilanteissa. Opetussuunnitelman tulee sisältää suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä⁷⁹.

Paikallisessa opetussuunnitelmassa tulee kuvata:

1. Oppilashuollon yhteistyön järjestäminen, sen rakenne, tavoitteet ja toimintatavat
 - esiopetuksen oppilashuollon palveluiden järjestäminen kunnassa, yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken riippumatta esiopetuksen järjestämispaikasta
 - oppilashuoltotyön organisointi
 - oppilashuolto yhteisöllisenä toimintana ja osallisuuden vahvistaminen
 - yhteistyö kodin, muun varhaiskasvatuksen henkilöstön, oppilashuollon palvelujen asiantuntijoiden, muiden asiantuntijoiden ja paikallisten tukiverkostojen kanssa
 - oppilashuollollinen tuki sekä tarvittaessa yhteistyö lastensuojeluviranomaisten tai poliisin kanssa tilanteissa, joissa lapsen kasvu ja kehitys voi kasvuympäristössä olevien tekijöiden vuoksi vaarantua

78 Perusopetuslaki 15 § 2 mom. (477/2003)

79 Perusopetuslaki 29 § 2 mom.

- kasvu- ja oppimisympäristön terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen, seuranta ja arviointi esiopetuksessa
- oppilashuollon yleiset kirjaamiskäytännöt, yksittäistä lasta koskevan asian vireillepano ja käsittely
- oppilashuollollinen tuki esiopetuksen sekä lapsen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kasvun ja kehityksen tukemisessa
- oppilashuollollinen tuki tehostetun ja erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen tukemisessa
- oppilashuollollinen tuki lapsen kehitykseen tai elämäntilanteisiin liittyvissä erilaisissa vaikeuksissa, esim. perheväkivalta, päihde- tai mielenterveysongelmat perheessä
- oppilashuollon yhteistyö esiopetuksen eri siirtymävaiheissa sekä yhteistyö varhaiskasvatuksen kanssa lapsen käyttäessä muita varhaiskasvatuspalveluja
- lapsen terveyden- tai sairauden hoitoon tarvittavan tuen ja seurannan järjestäminen
- tapaturmien ehkäiseminen, ensiapu, hoitoonohjaus ja seuranta
- ruokailun järjestäminen
- esiopetuksen kuljetusten turvallisuutta ja odotusaikojen järjestämistä ja turvallisuutta koskevat ohjeet
- esiopetuksen henkilöstön, lasten, huoltajien ja yhteistyökumppanien perehdyttäminen oppilashuollon järjestämistä koskevaan suunnitelmaan
- toimintaohjeiden päivittäminen, toteutumisen seuranta ja arviointi

2. Toiminta äkillisissä kriiseissä, uhka- ja vaaratilanteissa

Opetussuunnitelman yhteydessä määritellään toiminta äkillisissä kriiseissä, uhka- ja vaaratilanteissa. Tätä osuutta voidaan kutsua kriisisuunnitelmaksi. Kriisisuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä tarvittavien viranomaisten kanssa ja otetaan huomioon muut uhka- ja vaaratilanteita sekä kriisitilanteita koskevat suunnitelmat ja ohjeistukset.

Opetussuunnitelmassa kuvataan:

- kriisitilanteiden ehkäisy ja niihin varautuminen
- yhteistyö ja keskinäinen työn- ja vastuunjako kriisitilanteisiin varauduttaessa sekä kriisitilanteissa
- pelastussuunnitelman ja muiden turvallisuusohjeiden yhteensovittaminen
- toimintaohjeet erilaisissa äkillisissä kriisitilanteissa
- johtamisen, sisäisen ja ulkoisen tiedottamisen, esiopetusyksiköiden ja esiopetuksen järjestäjän välisen tiedottamisen ja viestinnän periaatteet äkillisissä kriiseissä ja erilaisissa uhka- ja vaaratilanteissa
- psykososiaalisen tuen ja jälkihoidon järjestäminen

- kriisisuunnitelmasta tiedottaminen, siihen perehdyttäminen ja toimintavalmiuksien harjoittelu
- kriisisuunnitelman päivitys ja arviointi.

3. Suunnitelma lapsen suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä

Opetuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimeenpanna suunnitelma ja valvoa sen noudattamista ja toteutumista⁸⁰. Tässä otetaan huomioon sekä lasten keskinäiset että lasten ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet. Suunnitelmassa kuvataan:

- kiusaamisen ehkäiseminen ja siihen puuttuminen
- väkivallan ja aggressiivisen käyttäytymisen ehkäiseminen ja siihen puuttuminen
- häirinnän ehkäiseminen ja siihen puuttuminen
- toimintaohjeissa kuvataan asian käsittely yksilö-, ryhmä-, ja koko yhteisön tasolla, lapsen yksilöllinen tuki, tarvittava hoito ja jälkiseuranta sekä teon tekijän että teon kohteena olevan osalta
- yhteydenottotavat kotiin ja yhteistyö huoltajan kanssa
- yhteistyö viranomaisten kanssa
- suunnitelmasta tiedottaminen ja esiopetuksen henkilöstön, lasten, huoltajien ja yhteistyökumppanien perehdyttäminen ohjeisiin
- suunnitelman päivittäminen, niiden toteutumisen seuranta sekä seurantaan liittyvä kirjaaminen ja arviointi.

80 Perusopetuslaki 29 § 2 mom.

6 Eri kieli- ja kulttuuriryhmien sekä erityisen koulutustehtävän mukainen esiopetus, vieraskielinen esiopetus ja kotimaisten kielten kielikylpy

6.1 Saamenkieliset

Esiopetusta voidaan antaa jollakin kolmesta Suomessa puhuttavista saamen kielistä: inarinsaame, koltansaame ja pohjoissaame.

Saamen kielellä annettavan esiopetuksen kielelliset tavoitteet ovat samat kuin muussakin esiopetuksessa. Lisäksi saamenkielisen esiopetuksen tavoitteena on vahvistaa saamen kielen osaamista ja erityisesti rohkaista käyttämään kieltä. Opetuksen tulee tukea suullisen perinteen säilymistä ja vahvistamista. Tavoitteena on myös lisätä lapsen valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä ja oppia saamen kieltä ja kielellä.

Saamelaisalueen koulut ja päiväkodit ovat osa monikulttuurista yhteiskuntaa. Esiopetuksen tavoitteena on kasvattaa lasta monikielisyyteen ja -kulttuurisuuteen sekä opettaa häntä kunnioittamaan alueensa kieliä ja kulttuureja. Tärkeää on painottaa saamelaisten yhteenkuuluvuutta alueen alkuperäiskansana yli rajojen.

Esiopetuksen tulee vahvistaa ja edistää lasten saamelaista identiteettiä ja kulttuuritietoisuutta. Lapselle tulee kasvatuksen ja opetuksen avulla antaa mahdollisuus omaksua saamelainen kulttuuriperintö. Opetuksen painoalueita ovat saamelainen kulttuuri, erityisesti joiku ja käsityöt, elinkeinot, elämäntapa ja paikallinen luonto. Kielellisen ja kulttuuriperinteen jatkumista tulee edistää yhteistyössä paikallisen yhteisön kanssa.

6.2 Romanikieliset

Romanilasten esiopetuksessa otetaan huomioon romanikulttuurista johtuvat erityistarpeet ja annetaan mahdollisuuksien mukaan romanikielen opetusta.

Romanikielen opetuksen tarkoituksena on vahvistaa romanilapsen identiteettiä ja kulttuuritietoisuutta sekä antaa hänelle mahdollisuus toimivaan kaksikieliseen kulttuuri-identiteettiin.

Romanikielen opetuksen tavoitteet ovat tutustuttaa lasta leikin ja lorujen avulla romanikieleen, laajentaa sanavarastoa, edistää lausetajua ja rohkaista käyttämään omaa kieltä keskinäisessä kanssakäymisessä. Opetuksen tulee tukea suullisen perinteen säilymistä ja vahvistamista sekä kertoa romanikulttuurista, elämäntavasta, ammateista ja historiasta.

Romanilasten tulee saada esiopetuksessa erityisesti opetusta suomen/ruotsin kielessä ja kädentaidoissa.

6.3 Viittomakieliset

Viittomakielisessä opetuksessa lasten kielitausta voi olla jokin seuraavista: viittomakieli äidinkielenä, ensikielenä tai toisena kielenä. Viittomakielinen esiopetus toteutetaan ensisijaisesti viittomakielisessä ryhmässä tai sekaryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Opetuksen kielelliset tavoitteet ja pedagogiset ratkaisut kytkeytyvät läheisesti lasten kielitaustaan, joka otetaan erityisesti huomioon laadittaessa lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaa tai henkilökohtaista opetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa. Lapselle tulee antaa kasvatuksen ja opetuksen myötä mahdollisuus omaksua viittomakielinen kulttuuriperintö.

Viittomakielisen esiopetuksen kielelliset tavoitteet ovat samat kuin muussakin esiopetuksessa. Esiopetuksen tavoitteena on vahvistaa viittomakielistä ilmaisua, lausetajua ja viittomavarastoa sekä rohkaista käyttämään kieltä ja näin lisätä lapsen valmiuksia toimia viittomakielisessä ympäristössä. Tavoitteena on myös tutustuttaa lapsi valtakulttuurin ja viittomakielisen kulttuurin eroihin, kuten äänimaailman ilmiöihin ja puhuttuun kieleen sekä tulkkipalvelun käyttöön.

Esiopetuksen tavoitteet saavutetaan aikuisen ja lapsen välisessä viittomakielisessä vuorovaikutuksessa. Siinä otetaan huomioon, että lapsen kanssa viestitään pääasiallisesti visuaalisen kanavan kautta. Sekaryhmässä esiopetus toteutetaan siten, että viittomakielinen lapsi voi osallistua siihen mahdollisimman täysipainoisesti. Viittomakielisen opetuksen ja kasvatuksen turvaamiseksi voidaan käyttää tulkkia.

6.4 Maahanmuuttajat

Esiopetusikäisen maahanmuuttajalapsen opetus on mahdollista järjestää muun esiopetuksen yhteydessä, perusopetukseen valmistavana opetuksena tai näiden yhdistelmänä. Esiopetukseen osallistuvia maahanmuuttajia erottaa toisistaan kieli ja kulttuuri, maahanmuuton syy ja maassaoloaika. Lasten taustat otetaan

huomioon, vaikka opetuksessa toteutetaan esiopetuksen yleisiä kasvatus- ja oppimistavoitteita. Lisäksi maahanmuuttajien opetuksella on erityistavoitteita, joihin pyritään paikallisten resurssien ja erilaisten ratkaisumallien rajoissa. Opetuksella tuetaan suomen/ruotsin kielen ja mikäli mahdollista myös lapsen äidinkielen kehittymistä sekä mahdollisuutta kasvaa kahteen kulttuuriin. Lapsen identiteetin rakentumiselle on merkityksellistä, että myös hänen kulttuuriinsa kuuluvia asioita arvostetaan ja että ne näkyvät esiopetuksen arkipäivässä.

Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen tavoite on, että lapsi saavuttaa perusopetuksen aikana mahdollisimman toimivan suomen/ruotsin kielen taidon kaikilla kielen osa-alueilla. Hyvän suomen/ruotsin kielen hallinnan keskeisinä edellytyksinä ovat äidinkielen hallinta ja tavoitteinen oppiminen. Esiopetuksessa lapsella on mahdollisuus opiskella suomea/ruotsia sekä ohjauksessa että luonnollisissa viestintätilanteissa suomen/ruotsinkielisten lasten ja aikuisten kanssa. Esiopetuksen keskeiset sisältöalueet harjaannuttavat kielen käytön eri toimintoihin, kotouttavat suomalaiseen kulttuuriin ja vertailevat suomalaista kulttuuria muihin kulttuureihin. Tämä opetus ja lapsen äidinkielen oppimisprosessit nivoutuvat kaikkiin esiopetuksen osa-alueisiin.

Lapsen äidinkielen opetuksen tavoitteet puolestaan ovat ajattelun kehittyminen, itsetunnon ja persoonallisuuden ehyt kasvu sekä kielenkäyttötaitojen vahvistuminen. Keskeisellä sijalla on lapsen ilmaisukielen ja -rohkeuden lisääntyminen sekä omien näkemysten ja mielipiteiden esittäminen. Kulttuuriryhmän mukaan joko kerrottu tai kirjoitettu satu- ja tarinaperinne ovat keskeistä aineistoa.

Oman kulttuurin tukemisen tavoitteena on, että lapsi tulee tietoiseksi oman etnisen ryhmänsä kulttuuriperinnöstä ja oppii arvostamaan sitä. Kulttuuria tukevan esiopetuksen päämääränä on omanarvontuntoinen, kulttuuristaan, taustastaan ja kielestään ylpeä, yhteiskuntaan integroitunut kaksikielinen ja -kulttuurinen aikuinen, joka kykenee siirtämään omaa kulttuuriperintöään lapsilleen.

6.5 Erityiseen maailmankatsomukselliseen tai kasvatusopilliseen järjestelmään perustuva esiopetus

Perusteiden lähtökohdat

Perusopetuslain 628/1998 7 §:n mukaan valtioneuvosto voi myöntää rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle luvan perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen, myös esiopetuksen järjestämiseen. Järjestämisluvassa opetuksen järjestäjälle voidaan määrätä erityiseen maailmankatsomukselliseen tai kasvatusopilliseen järjestelmään perustuva erityinen koulutustehtävä.

Erityisen maailmankatsomuksellisen koulutustehtävän mukainen opetus voi perustua esimerkiksi tiettyyn uskonnolliseen tai kulttuuriseen katsomukseen. Kasvatusopilliseen järjestelmään perustuva opetus voi puolestaan olla johonkin tiettyyn pedagogiikkaan nojaavaa.

Erityiseen maailmankatsomukselliseen tai kasvatusopilliseen järjestelmään perustuvassa esiopetuksessa noudatetaan näitä esiopetuksen opetussuunnitelman perusteita.

Tämän määräyksen lähtökohtana on perusopetuslain 3 §, jonka mukaan opetuksessa noudatetaan valtakunnallisesti yhtenäisiä perusteita siten kuin kyseisessä laissa säädetään. Lisäksi lähtökohtina ovat valtioneuvoston perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta antaman asetuksen (1435/2001) 2-4 §:ssä määritellyt opetuksen valtakunnalliset tavoitteet ja asetuksen 5 § 1 momentissa määritellyt esiopetuksen erityiset tavoitteet sekä kyseisen asetuksen 3 §:n 3 momentin säännös, jonka mukaan erityiseen maailmankatsomukselliseen tai kasvatusopilliseen järjestelmään perustuvassa opetuksessa oppilaalle annetaan myös opetuksen perustana olevaan maailmankatsomukseen tai kasvatusopilliseen järjestelmään perustuvia tietoja, taitoja ja valmiuksia.

Erityiseen tehtävään perustuvassa esiopetuksessa noudatettava opetussuunnitelma voi olla omaleimainen edellä mainittujen normien ja opetuksen järjestämisluvan määrittämällä tavalla.

Opetuksen järjestämisen lähtökohdat

Kasvatuksen ja opetuksen tulee tukea perusopetuslaissa tarkoitetulle esiopetukselle valtioneuvoston perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen tavoitteista ja tuntijaosta antaman asetuksen 2- 4 §:ssä määriteltyjen valtakunnallisten tavoitteiden sekä lisäksi saman asetuksen 5 §:n 1 momentissa määriteltyjen esiopetuksen erityisten tavoitteiden saavuttamista. Erityisen tehtävän mukainen maailmankatsomus tai erityinen kasvatusopillinen tehtävä voi ilmetä esiopetuksen arvoissa, kasvatustavoitteissa, toiminta-ajatuksessa ja toimintakulttuurissa. Lisäksi erityinen kasvatusopillinen tehtävä voi ilmetä pedagogisina ratkaisuin, jotka konkretisoivat oppimiskäsitystä opetusjärjestelyjen ja – menetelmien sekä työtapojen ja oppimisympäristöjen avulla.

Toiminta, kasvatusta ja opetus eivät voi kuitenkaan olla ristiriidassa esiopetukselle asetettujen yleisten kasvatustavoitteiden ja opetukselle asetettujen tavoitteiden kanssa. Ne eivät myöskään voi olla lähtökohdiltaan sellaisia, että ne pyrkivät vaikuttamaan siihen, että esiopetuksessa oleva lapsi sitoutuu kyseiseen maail-

mankatsomukseen tai sitä edustavan yhteisön jäsenyyteen tai kasvatustavojen järjestelmän taustalla olevaan arvo- ja kasvatustavojen näkemykseen tai sitä edustavan yhteisön jäsenyyteen.

Esiopetuksen opetussuunnitelmassa tulee kuvata opetuksen perustana olevat yleiset ja erityiseen maailmankatsomukseen perustuvat arvot, erityiseen maailmankatsomukseen ja kasvatustavojen järjestelmään perustuva toiminta-ajatus, kasvatustavoitteet ja toimintakulttuuri sekä kasvatustavojen lähtökohdat ja pedagogiset ratkaisut (erityiseen kasvatustavojen järjestelmään perustuvassa esiopetuksessa) ja niiden näkyminen esiopetuksen toiminnassa.

Erityiseen maailmankatsomukseen perustuva esiopetus

Erityisen maailmankatsomukselliseen järjestelmään perustuvassa opetuksessa noudatetaan perusopetuslain 11 §:n 4 momentin ja perusopetuslain 14 §:n määräyksiä esiopetuksen sisällöstä ellei järjestämislupa oikeuta poikkeamaan niistä.

Esiopetukseen sisällytetty maailmankatsomuksellinen aines ei saa olla tavoitteiltaan ja sisällöiltään ristiriidassa edellä mainitussa valtioneuvoston asetuksessa ja opetussuunnitelman perusteissa määriteltyjen esiopetuksen yleisten tavoitteiden ja keskeisten sisältöalueiden kanssa.

Esiopetuksen yleisiä tavoitteita täydentävän katsomuksellisen aineksen tulee käydä selkeästi ilmi esiopetuksen järjestäjän opetussuunnitelmasta.

Kodin kanssa tehtävä yhteistyö

Opetuksen järjestäjän on selvitettävä lapsen huoltajalle esiopetuksen toiminnan, kasvatuksen ja opetuksen maailmankatsomukselliset lähtökohdat ja painotukset.

Erityiseen kasvatustavojen järjestelmään perustuva esiopetus

Erityiseen kasvatustavojen järjestelmään perustuvassa opetuksessa noudatetaan perusopetuslain 11 §:n 4 momentin ja perusopetuslain 14 §:n määräyksiä esiopetuksen sisällöstä ellei järjestämislupa oikeuta poikkeamaan niistä.

Esiopetuksessa erityinen kasvatustavojen tehtävä voi ilmetä esiopetuksen erilaisina pedagogisina ratkaisuin, joissa korostuu ihmisen kehittyminen taiteen ja käytännön toiminnan myötä tai läpäisyperiaatteella aineksena, joka täydentää opetussuunnitelman perusteissa ilmaistuja tavoitteita ja esiopetuksen keskeisiä sisältöalueita niitä muuttamatta.

Esiopetukseen sisällytetty aines ei saa olla tavoitteiltaan, sisällöiltään tai toteuttamistavaltaan ristiriidassa edellä mainitussa valtioneuvoston asetuksessa ja

opetussuunnitelman perusteissa määriteltyjen esiopetuksen yleisten tavoitteiden ja keskeisten sisältöalueiden kanssa.

Esiopetuksen opetussuunnitelmasta tulee käydä selkeästi ilmi erityiseen kasvatustopilliseen tehtävään perustuva opetus ja yleisiä tavoitteita täydentävä aines.

Kodin kanssa tehtävä yhteistyö

Opetuksen järjestäjän on selvitettävä lapsen huoltajalle esiopetuksen kasvatustilosophiset ja pedagogiset lähtökohdat.

6.6 Vieraskielinen esiopetus ja kotimaisten kielten kielikylpy

Esiopetuksen järjestäminen on mahdollista perustaa erilaisille pedagogisille ratkaisuille, joissa korostuu kieli. Tällaisia ovat esimerkiksi vieraskielinen esiopetus ja kotimaisten kielten kielikylpy. Näitä ratkaisuja käytettäessä on erityisen tärkeää, että lapsen huoltaja saa riittävästi tietoa käytettävästä toimintafilosophiasta ja opetuksen erityistavoitteista. Esiopetuksen opetuskielestä on säädetty perusopetuslaissa.

Esiopetuksen opetuskielellä ja muulla kielellä annettava esiopetus muodostavat kokonaisuuden. Yleistavoitteiden lisäksi tällaisessa esiopetuksessa pyritään erityistavoitteisiin. Suppeimmillaan tavoitteena on herättää lapsen mielenkiinto kieltä kohtaan. Laajimmillaan pyritään luomaan lapselle valmiuksia toimia kaksikielisessä ympäristössä ja oppia opetuskielen lisäksi myös muulla kielellä. Etätavoitteena voi tällöin olla, että lapsi pystyy perusopetukseen siirryttyään opiskelemaan sekä esiopetuksen opetuskielellä että kyseisellä muulla kielellä. Jos ryhmässä on kielelliseltä taustaltaan erilaisia lapsia, heidän kielelliset tavoitteensakin ovat erilaiset. Niiden saavuttamista tuetaan tarvittaessa opetusta eriyttämällä. Mitä laajempaa muun kielen käyttö esiopetuksessa on, sitä suurempia vaatimuksia se asettaa oppimisympäristölle.

7 Arviointi

Esiopetuksessa arviointi perustuu siihen, miten hyvin esiopetuksen yleiset tavoitteet ja mahdollisessa lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmassa tai muulla tavoin asetetut lapsen tavoitteet toteutuvat. Arviointia suoritetaan jatkuvasti opettajan ja lapsen vuorovaikutuksessa työskentelyn ja oppimisprosessin edetessä. Palautetta annetaan opettajan ja huoltajien sekä mahdollisesti myös lapsen kanssa käytävissä säännöllisissä keskusteluissa. Opettajan tulee yhteistyössä muun henkilöstön kanssa edistää lapsen edellytyksiä itsearviointiin, mikä tukee erityisesti lapsen minäkuvan kehittymistä ja oman työskentelyn jäsentämistä. Arvioinnissa painotetaan lapsen kasvu- ja oppimisprosessin edistymistä pikemmin kuin vain tavoitteiden saavuttamista.

Esiopetuksen päätteeksi voidaan antaa osallistumistodistus. Todistusta voidaan täydentää kuvaamalla järjestettyä esiopetusta.

8 Esiopetuksen opetussuunnitelman laatiminen

8.1 Opetussuunnitelman laatimisen järjestelyt

Opetussuunnitelman perusteet on normi, joka toimii kansallisena kehyksenä opetussuunnitelman laadinnalle. Paikallisissa opetussuunnitelmissa tarkennetaan perusteissa määriteltyjä tavoitteita ja sisältöjä ja niiden pohjalta luodaan toiminnallisia kokonaisuuksia.

Opetussuunnitelma tulee siis laatia perusteiden pohjalta, ja sen lisäksi siinä otetaan huomioon kunnan omaleimaisuus sekä muut kunnassa tehdyt lapsia ja nuoria koskevat päätökset. Esiopetuksen opetussuunnitelma tulee laatia yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa.

Esiopetuksen opetussuunnitelmasta tulee käydä ilmi myös päiväkodin tai koulun toimintaympäristö ja sen antamat mahdollisuudet sekä kuvaus opetuksen toteuttamisesta. Opetussuunnitelman tulee ohjata opettajan suunnittelua ja toimia hänen työvälineensä.

Opetussuunnitelma voidaan laatia kuntakohtaisena, alueittaisena tai päiväkohti- tai koulukohtaisena sen mukaan, kuin opetuksen järjestäjä päättää. Mikäli kunnassa toimii yksityisiä esiopetuksen toteuttajia, joilta kunta ostaa esiopetuspalvelut, on päätettävä myös näiden opetussuunnitelman laatimisesta ja hyväksymisestä.

On pyrittävä siihen, että mahdollisimman moni opetusta toteuttava henkilö osallistuisi opetussuunnitelman laadintaan, jotta sitoutuminen sen noudattamiseen varmistuisi. Myös lasten huoltajien on voitava vaikuttaa työhön varsinkin opetussuunnitelman kasvatustavoitteita suunniteltaessa.

Käytännön järjestelyistä määrätään vuosittain laadittavassa perusopetuksen 9 §:n mukaisessa suunnitelmassa.

8.2 Opetussuunnitelmaan sisältyvät seikat

Esiopetuksen opetussuunnitelmasta tulee ilmetä seuraavat seikat sen mukaan, kuin opetuksen järjestäminen edellyttää

1. esiopetuksen toiminta-ajatus
2. esiopetuksen oppimisympäristön kuvaus
3. esiopetuksen mahdolliset painotukset
4. esiopetuksessa noudatettavat täsmennetyt kasvatus- ja oppimistavoitteet
5. esiopetuksen pedagoginen toteuttaminen
6. kasvun ja oppimisen tuki ja tukimuodot luvuissa 4 ja 5 täsmennettyjen ohjeiden mukaisesti
7. eri kieli- ja kulttuuriryhmiin kuuluvien lasten esiopetuksen järjestäminen
8. yhteistyö muun varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kanssa
9. yhteistyö esiopetuksen toteuttamiseen osallistuvan henkilöstön kesken
10. yhteistyö muiden toimijoiden kanssa
11. esiopetuksen järjestäminen yhdistetyissä ryhmissä, esimerkiksi 3-6-vuotiaat päivähoidossa tai esiopetus yhdysluokissa perusopetuksen kanssa
12. lapsen kehittymisen ja oppimisen seuranta sekä arviointi
13. esiopetukseen osallistumisesta annettava todistus
14. toiminnan toteutumisen jatkuva arviointi

Painettu
ISBN 978-952-13-4616-3
ISSN 1798-887X

Verkkojulkaisu
ISBN 978-952-13-4617-0
ISSN 1798-8888

Opetushallitus on 2.12.2010 päättänyt Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteista 2010.

Uusi määräys sisältää useita muutoksia nykyisiin Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin, minkä vuoksi perusteet uudistetaan kokonaisuudessaan. Muutosten lähtökohtana on Laki perusopetuslain muuttamisesta (642/2010). Määräys ottaa huomioon myös vuoden 2000 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet ja siihen vuonna 2003 ja vuonna 2009 tehdyt muutokset.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet on määräys, jonka pohjalta opetuksen järjestäjä päättää opetussuunnitelmasta. Esiopetuksen järjestäjän tulee ottaa näiden perusteiden mukainen opetussuunnitelma käyttöön viimeistään 1.8.2011.